МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
Навчально-науковий інститут іноземних мов
Кафедра німецької філології
014 Середня освіта (Мова і література (німецька))

До захисту допускаю
Завідувач кафедри
Тесля В. А.

_____
(дата, підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітнього ступеня “Магістр”

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ВИГУКІВ В ЕМОТИВНО НАСИЧЕНОМУ КОНТЕКСТІ

Студент групи мн-18 Кузьменко В. О. _____
(підпис)

Науковий керівник канд. філол. наук, доцент Тесля В. А. _____
(підпис)

Черкаси – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВИГУКІВ 6
1.1 Що таке емоція? Поняття емоційності та емотивності 6
1.2 Місце вигуків серед інших частин мови 12
1.3 Характеристика первинних та вторинних вигуків в сучасній німецькій мові 15
1.4 Характеристика вигуків з урахуванням семантичного аспекту 24
1.5 Методологія комунікативно-прагматичних властивостей вигуків 30
Висновки до розділу 33
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ВИГУКІВ З УРАХУВАННЯМ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АСПЕКТУ 34
2.1 Особливості здійснення мовленнєвої діяльності 34
2.2 Комунікативно-прагматичні функції вигуків 42
2.3 Класифікація вигуків сучасної німецької мови за іллокутивною силою 50
Висновки до розділу 59
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 63
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ 70

ВСТУП

Магістерську роботу присвячено аналізу комунікативно-прагматичних функцій вигуків в емотивно насиченому контексті.

Вигуки – це клас емоційно-значимих одиниць мови, які виражають безпосередні емоційні реакції та волевиявлення мовця. Оскільки емоції в реальному спілкуванні орієнтовані на адресата і "надають мові те забарвлення, яке в цілому називається прагматикою" [11, с. 114], постає необхідність дослідження німецьких вигуків.

Принципи дослідження вигуків як частин мови, критерії їх класифікації залишаються до цього часу суперечливим питанням лінгвістики. Цю проблему у різні часи розглядали класики української, російської та західноєвропейської лінгвістичної думки: Ш. Баллі, В. Виноградов, О. Кубрякова, Дж. Ліч, О. Потебня, Т. Уорт, Л. Щерба та інші.

У наукових працях (А. Вежбицька, В. Виноградов) і фахових статтях (Р. Гаськевич, О. Каптюрова, Л. Мацько, О. Пилипко, В. Тесля), присвячених проблемі вигуків розглядаються структурні, семантичні та синтаксичні особливості цього класу слів.

Актуальність теми наукової праці зумовлена інтересом сучасних лінгвістичних студій до системних досліджень комунікативно-прагматичних особливостей вигуків сучасної німецької мови, які відіграють значну роль у вираженні індивідуального, суб'єктивного ставлення мовця до ситуації, до об'єктивного світу, у вираженні почуттів та волевиявлень. Наочно підтверджується теорія безперервності розвитку мови і відкритості частин мови як граматичних класів, які постійно поповнюються новими одиницями не тільки за рахунок різних словотворчих процесів, а й за рахунок збагачення новими значеннями уже існуючих мовних одиниць.

Метою магістерської роботи є дослідження комунікативно-прагматичних особливостей вигуків сучасної німецької мови.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань:**

– визначити теоретичні засади вивчення вигуків із позиції комунікативної лінгвістики та прагматики;

– охарактеризувати вигуки як емотивно-експресивні одиниці мови;

– уточнити мовний статус вигуків із новітніх теоретичних позицій;

– з'ясувати комунікативно-прагматичні особливості вигуків сучасної німецької мови;

– скласифікувати вигуки за комунікативно-прагматичною функціями, семантичними та синтаксичними характеристиками.

Об'єктом дослідження є вигуки сучасної німецької мови.

Предмет дослідження – комунікативно-прагматичні функції вигуків в емотивно насиченому контексті.

Матеріалом дослідження слугували вигуки, дібрані з творів сучасної німецької літератури: H. Hesse "Eigensinn macht Spaß", M. L. Fischer "Ein Herz für mich allein", A. Stolper "Die Karriere des Seiltänzers", B. Wood "Ich liebe dich" (200 слововживань), а також первинні й вторинні вигуки сучасної німецької мови, виокремлені методом суцільної вибірки з тлумачних словників Langenscheidt "Großwörterbuch Deutsch Als Fremdsprache", V. Müller "Das große Deutsch-Ukrainische Wörterbuch", Pons Heinz Küpper "Wörterbuch der deutschen Umgangssprache".

Методи дослідження. Основою дослідження було застосування структурного та індуктивно-дедуктивного метода, спрямованого на накопичення мовного матеріалу – вигуків, використання яких у конкретних висловленнях є прагматично обумовленим. Функціональний метод із методикою контекстуально-ситуативного та прагматичного аналізів застосовано для з’ясування особливостей функціонування вигуків у емотивно-насиченому контексті. Методом аналізу словникових дефініцій було проведено опис семантики вигуків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному аналізі та класифікації вигуків сучасної німецької мови як частини мови, їх комунікативно-прагматичних особливостей з урахуванням їхньої семантики.

В роботі виявляється специфіка прагматичної інформації німецьких вигуків.

Новим є вивчення конвенційно-обумовлених та контекстуально-обумовлених прагматичних значень вигуків, їхнього прагматичного варіювання і прагматичного синкретизму.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення магістерської роботи можуть бути використані в курсі теоретичної граматики сучасної німецької мови, прагматичного синтаксису, в спецкурсах з проблем мовленнєвого спілкування, мовленнєвого етикету та у викладанні практики німецької мови.

Теоретичне значення дослідження визначається його конкретним внеском у розробку теоретичних проблем функціонування мови, зокрема, внеском у розробку теорії висловлення; вивчення явищ прагматичного варіювання й прагматичного синкретизму, та прагматичної багатозначності вигуків. Результати проведеного дослідження важливі для подальшого вивчення теорії частин мови, зокрема такого лексико-граматичного класу одиниць, як вигуки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були предметом обговорення на двох наукових конференціях: XXI Всеукраїнській науковій конференції молодих учених "Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених" (Черкаси, 2019 р.) та VII Всеукраїнській науковій конференції "Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства" (Суми, 2019 р.).

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ
ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВИГУКІВ

1.1 Що таке емоція? Поняття емоційності та емотивності

Емоції є регуляторами поведінки, соціальних контактів і багатьох психічних процесів.

Емоції – психічні стани людини, в яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання (задоволення, радість, страх) [44, с. 2].

У виховному процесі роль емоцій надзвичайно важлива, оскільки вони впливають на мотиви й потреби підростаючої особистості. Крім того, емоції утворюють основну мотиваційну систему особистості і сприяють вихованню у неї морально-духовних цінностей. Така функція у становленні смислово-ціннісної сфери особистості пояснюється їхньою природою [5, с. 87].

Емоція – складний феномен з нейрофізіологічним, нервово-м’язовим та феноменологічним аспектами. Емоції можуть по-різному впливати на людей. Це виявляється зокрема у тому, що однакові об'єкти можуть викликати різні емоції не лише у різних людей, а навіть в однієї людини у різні моменти її життя. Результати соціальних досліджень свідчать, що певні емоції є універсальним, загальнолюдським феноменом. І кодування, і декодування низки емоційних виразів однакові для людей усього світу, незалежно від їхньої культури, мови або освітнього рівня. Проте соціокультурні фактори відіграють важливу роль у визначенні виражального компонента емоції. Можна говорити про вплив національного, соціального, культурного середовища на характер експресії емоцій, на появу в ній спеціальних забарвлень, поширених саме в цьому середовищі. У певному середовищі

спостерігаються стереотипи вираження емоцій, вони властиві певним культурно-соціальним групам і є добре зрозумілими для них [10, с. 10].

За ознакою інтенсивності емоційні стани поділяють на емоції і афекти. Інтенсивність відображається в семантиці самих предикатів емоційних станів, наприклад: страх – жах, радість – тріумф та ін. [52, с. 237]. Нейтральним ступенем усіх емоційних станів є спокій. Спокій не передбачає відсутності емоцій, оскільки людині завжди притаманний певний рівень емоційного збудження. Інтенсивність емоційних станів, як самі емоційні стани, залежить від зовнішніх причин і внутрішнього стану суб'єкта [52, с. 238].

Базовою поняттєвою категорією при розгляді ступеня вияву "ознаки емоційного стану людини" є градуальність як семантична категорія. Сутність градуальності полягає у відображенні здатності якісної та кількісної ознаки розрізнятися за ступенем свого вияву стосовно певної норми якості. Основне призначення категорії інтенсивності полягає у розкритті ступеня експресивності висловлення [26, с. 30].

Зобразимо шкалу інтенсивності ознаки "емоційний стан людини" у вигляді вертикальної прямої, де нуль – норма (еталон якості), що розділяє дві антонімічні семи – 'добре' і 'погано' [52, с. 5].

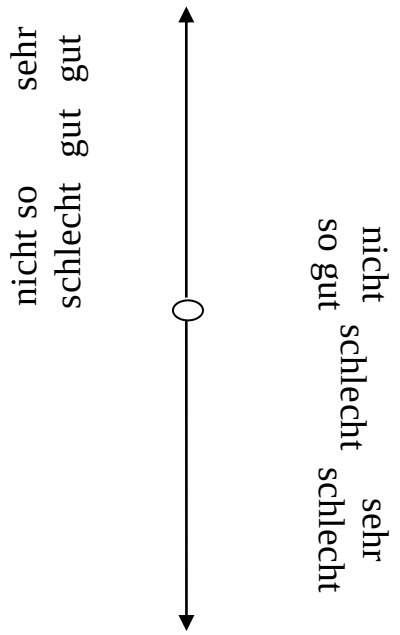

Рис. 1.1 Шкала інтенсивності вияву емоцій

Оскільки не всі емоції виконують однакові функції у вихованні, розвитку й функціонуванні особистості, їх і поділяють на позитивні й негативні.

Оскільки позитивні емоції підвищують настрій і самопочуття людини, ми позначили їх на вертикальній осі вище від нуля, відповідно негативні емоції – нижче. Чим далі вгору чи вниз від нуля знаходиться мовна одиниця, тим інтенсивніше виявляється представленою ознака (норма).

Позитивні емоції сприяють внутрішній психологічній гармонії (врівноваженості як приємному для суб'єкта стану), негативні – призводять до психологічної дезорганізації, тому хворобливо переживаються суб'єктом. Від прояву цих видів емоцій залежатиме й характер взаємодії суб'єкта і його оточення [6, с. 90].

Серед позитивних емоцій особливе місце належить емоції радості, що переживається після реалізації соціально значущої дії. Вона характеризується почуттям впевненості у собі. Унаслідок цього радість забезпечує соціальну взаємодію і підсилює чуйність [44, с. 4].

Радість може фігурувати в таких комбінаціях:

а) радість і сором. Коли людина, яка збуджує і приносить радість іншій людині, не виявляє до неї інтересу чи задоволення від її присутності, то вона може стати причиною сорому;

б) радість і провина. Щоразу, коли радієш забороненим речам, відчуваєш провину. Якщо задоволення від "забороненого" суперечить совісті чи морально-етичним стандартам, це з великою вірогідністю породжує відчуття провини;

в) радість і зневага. Поєднання радості і зневаги може спричинити жорстокість. Регулярний прояв цієї комбінації емоцій може сформувати садистський характер [6, с. 92].

До фундаментальних емоцій негативної спрямованості належать:

Гнів – емоційне реагування людини на фізичні і психологічні перепони стосовно поставленої мети.

Страждання – емоційна реакція людини на втрату, невдачу, розчарування може поєднуватися із гнівом, збуджувати його прояви.

Зовнішні впливи, що зумовлюють безперервне страждання, можуть знизити поріг гніву. Більшості людей знайоме переживання гніву, яке настає після страждань.

Огида – емоційне реагування людини на речі, що стали дефектними у фізичному чи психологічному сенсі.

Презирство – переживання людиною зверхності над іншою людиною, групою чи предметом [5, с. 345].

Будь-яка комбінація негативних емоцій утворює ворожість між співрозмовниками. До неї входять також потяги і думки, образи, пов'язані із завданням шкоди об'єкту ворожості. Такі образи й бажання необов'язково містять реальний намір завдати об'єкту шкоди. Ворожість не містить словесної чи фізичної активності. Емоції, що належать до комплексу ворожості, можуть породжувати й агресію як фізичний акт, спрямований на те, щоб завдати шкоди, образити чи перемогти [5, с. 347].

У дослідженні емоцій постає необхідність розмежування понять "емоційності" та "емотивності". Традиційно термін "емоційність" відносять до психологічної категорії, а термін "емотивність" – до лінгвістичної. Категорія емоційності може розглядатися у широкій та вузькій інтерпретації. У широкому сенсі, під емоційністю розуміють сукупність сфер вираження почуттів та емоцій суб'єкта. У вузькому розумінні, емоційність трактують як відображене та закріплене у семантиці слова почуття того, хто говорить, його ставлення до об’єкта мовлення [31, с. 130]. Слід зазначити, що терміни "емоційність" та "емотивність" застосовують як синонімічні [31, с. 137].

На думку В. М. Телія, категорія емотивності є психологічною, тому що вона пов’язана з емоційною сферою психіки та співвідноситься за змістом з

певними типами емоцій – почуттів-відносин, які визначено у діапазоні схвальної чи несхвальної реакції на те, що позначається [50, с. 129].

"Емотивність – це емоційність в мовному відбитті, вираження мовними засобами почуттів, настроїв, переживань людини" [30, с. 153].

В. А. Маслова розмежовує поняття емоційності та емотивності. Під емоційністю дослідниця розуміє "психологічну характеристику особистості, стан та рівень розвитку її емоційної сфери. Емотивність же – це лінгвістична характеристика слова, речення, яка є здатною здійснити емоціогенний ефект, викликати у мовної особистості відповідні емоції" [35, с. 227]. Подібної точки зору дотримується В. І. Шаховський, визначаючи емоційність – психологічною категорією, яка відображає психічний стан людини, а емотивність – лінгвістичною категорією, де емоції виражаються вербально [57, с. 130].

На думку В. І. Шаховського категоризація емоцій здійснюється за типами мовних та мовленнєвих знаків, емотивної семантики та її компонентів. Дослідник встановлює три типи вираження емотивності:

1) власне емотивність;
2) емотивність як одна із реалізацій семантики слова;
3) контекстуальна емотивність.

Відповідно до цього, встановлено 3 рівні вираження емотивності:

– емотивне значення;
– конотація, як компонент, пов’язаний з логіко-предметним компонентом значення;
– рівень емотивного потенціалу [57, с. 131].

Емотивність як лінгвістична категорія є іманентною властивістю мови, може виражати психологічні (емоційні) стани і переживання людини через особливі одиниці мови та мовлення – емотиви [58, с. 243].

О. М. Вольф стверджує, що слід розрізняти мову опису емоцій і мову вираження емоцій [8, с. 144].

Лексика, котра позначає емоції, відрізняється від емотивної лексики, позаяк її змістом є денотативне значення слів, що позначають емоції. В семантиці такої лексики очевидне вираження емоційного ставлення відсутнє, із чого випливає, що вона позначає не самі почуття, а лише логічну думку про них. Емотивною лексикою лінгвісти вважають ті слова, в лексичному значенні яких міститься певна оцінка позначуваних ними явищ, а лексика емоцій включає слова, предметно-логічне значення яких складають поняття про емоції. До емоційної лексики віднесено емоційно забарвлені слова, яким властива чуттєвість [4, с. 216].

Як послідовник широкого розуміння категорії емотивності І. І. Квасюк, аналізуючи найменування негативної емотивності, виділяє два класи емотивної лексики: 1) слова, що називають емоційні стани; 2) слова, семантика яких характеризується наявністю обов’язкового емотивного компонента, що входить до основного предметно-логічного змісту значення [25, с. 8].

Вербальне позначення емоцій може передаватися трьома лексико-граматичними класами: іменниками, прикметниками та дієсловами. Вербально емоції можуть також виражатися через вигуки, які у своїй семантичній структурі містять тільки емоційний компонент. Прикладом вираження емоції печалі через вигук є: *Ach, wenn man alles, was in einem ist, aus sich herausziehen und mit dem Denken allein ein Wesen schaffen könnte!* [76, с. 100].

Отже, емоції – особливий клас суб'єктивних психологічних станів, що відбиваються у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного або неприємного, ставлення однієї людини до іншої, до процесу і результатів її практичної діяльності. Емоції – це різновиди людських пристрастей, що пронизують усі сфери життя людини і виявляються на всіх рівнях мови. Серед ефективних мовних засобів виокремлюють емоційно-підсилювальні прислівники, прикметники, оклики і вигуки.

1.2 Місце вигуків серед інших частин мови

Вигук – це мовний знак, незмінне за формою слово, ізольоване в реченні знаками пунктуації, яке самостійно утворює цілу фразу, не поєднуючись з іншими фразами; позбавлене номінативної функції; служить для вираження волевиявлень та живої емоційної реакції на поведінку співрозмовника або навколишню дійсність; як особливий розряд слів, вигук характеризується відсутністю спеціальних граматичних показників [22, с. 21].

Вигук – це незмінна частина мови, яка не належить ні до самостійних, ні до службових частин мови, виражає почуття, емоції, волевиявлення людини, не називаючи їх, і слугує засобом виразності в художній літературі [22, с. 30].

Вигуки відрізняються від повнозначних слів тим, що не мають лексичного значення і граматичних ознак, а від службових слів тим, що не виконують властивих їм службових функцій (поєднувати інші слова, надавати їм інших смислових відтінків тощо).

Вигуки часто вживаються у діалектах, розмовному мовленні, казках та народних піснях. Найбільш поширеними є: *ach! ach so! na gut! na ja! na schön! o! O Mann! ah! äh! au! ei! hopp! Basta! ha-ha! hei! oh! los! tja!* [88].

У текстах художньої літератури вигуки характеризуються яскраво вираженою поліфункціональністю. Вони розширюють, збагачують структуру висловлень, надаючи текстам елементи експресії [21, с. 7].

Статус вигуків, як частини мови, їхній склад, ознаки та функціонування у мовленні ще недостатньо вивчені. Це дає змогу виявити участь вигуків у процесі мовлення, проаналізувавши, як ці своєрідні одиниці мови використовуються мовцем, як вони взаємодіють у процесі комунікації в різних ситуаціях спілкування [21, с. 9].

Дослідження вигуків своїми коренями сягає глибокої давнини. Вперше вони були виділені в самостійну частину мови в латинській граматиці

Варрона в I ст. до н. е., і цим було покладено початок суперечок щодо цієї частини мови в лінгвістиці [2, с. 139].

Вигуки досліджували більшість російських та українських лінгвістів: В. Виноградов, А. Григорян, В. Костомаров, О. Кубрякова, Л. Щерба [7, с. 11].

У західноєвропейському мовознавстві цим питанням присвячено праці Ф. Амеки, Ш. Баллі, Ж. Вандрієса, А. Вежбицької, Е. Гоффмана, К. Еліха, О. Єсперсена, С. Карцевського, Р. Квірка, Дж. Ліча, Г. Пауля, Г. Суїта, Л. Теньєра, Т. Уортона, В. Ціммера, та інших [див. Малярчук, с. 96].

Багато відомих вчених вважають, що вигуки перебувають поза поділом слів за частинами мови, оскільки є різнорідним за своїм складом синтаксичним класом, тобто вигуки повністю виводяться за межі морфології і включаються до синтаксису [33, с. 99].

Вигуки, на думку О. О. Потебні, подібні крикам болю, люті, жаху, що відображаються у людини сильними потрясіннями, які пригнічують діяльність думки, не є словами, а тим самим не є фактами мови. Їх вимова породжується певною інтонацією, яка вказує на їхнє значення і, якщо її відібрати, вони позбавляються будь-якого змісту. Але, можливо, ці "нечленороздільні звуки" і були першими словами людини, які вона вимовляла, виражаючи ті чи інші почуття, емоції [33, с. 102].

Д. М. Овсянико-Куликовський відзначав, що вигуки "по суті не можуть бути названі частиною мови у власному розумінні", і тим відводив вигукам особливе місце серед частин мови [46].

О. М. Пешковський називає вигуки знаками "відчувань, а не уявлень". Вони, на його думку, сторонні "в організмі речення" і "увійти у будь-які відношення з іншими словами мови ці слова не можуть" [46].

Деякі лінгвісти, наприклад К. С. Аксаков, вважали, що вигуки не тільки не є окремою частиною мови, але їх взагалі не можна називати словами. Ця точка зору представлена Ш. Баллі, який відносив вигуки до вигукових

мовленнєвих актів і вважав також, що назвати їх саме словами не можна, оскільки вони повністю позбавлені логічного змісту [4, с. 127].

О. О. Шахматов називав вигуки словами-висловленнями, а В. В. Виноградов вважав їх еквівалентами слів, тобто він визнавав їхню належність до морфології, так і еквівалентами речень, що свідчить про їх належність і до синтаксису. Він вважав, що вигуки є ближчими до експресивних жестів, ніж до слів-назв, що, на його думку, зближує їх з модальними словами. Вони є колективними знаками емоційного вираження душевного стану людини. "Вони відбивають емоційне життя особи, соціальної групи чи народу, що перебуває в органічному зв'язку з діяльністю інтелекту". На цій підставі вчений робить висновок, що "емоційна мова не може бути в цілковитому і різкому розриві з інтелектуальним мовленням".

В. В. Виноградов вважав, що вигуки функціонально зближуються з різними частинами мови [7, с. 79].

Р. Якобсон звертає увагу на здатність вигуків виконувати експресивну функцію, вказуючи, що вони репрезентують виключно емотивний шар мови: "Вони відрізняються від засобів реферативної мови як за своєю звуковою подобою (особливі звукосполучення і навіть звуки, які не зустрічаються в інших словах), так і синтаксичною роллю (вони є не членами, а еквівалентами речень)" [63, с. 198].

У подібному ракурсі розглядає вигуки Р. Траск, стверджуючи, що вигук – "лексична одиниця чи фраза, яка служить для вираження емоції і типово не входить у жодну синтаксичну структуру" [68, с. 144]. Це все дає підстави вважати вигуки автономними одиницями.

Отже, підсумовуючи зазначене вище, ми дійшли висновку, що вигуки – це самостійна частина мови, що перебуває поза поділом слів на повнозначні та службові, посідає особливе місце в системі частин мови, а у мовленні може виступати еквівалентом речення.

1.3 Характеристика первинних та вторинних вигуків у сучасній німецькій мові

Вигуки – це особливі звуки, слова та фрази, що використовуються в мовленні для вираження як позитивних емоцій, почуттів: радості, захоплення, так і негативних: обурення, наказу, злості, тощо. Вони є засобом передачі ставлення до навколишнього світу [18, с. 162].

Вигуки утворюють одну з частин мови, які традиційно виділяються в мовознавстві. Вони визначаються як окремі слова або фіксовані фрази, які є незмінними за своєю формою і синтаксично не пов'язані як висловлення другого порядку [15, с. 146].

Вигуки вживаються в усному та писемному мовленні. Їх характеризують як тип експресії з особливо виразною чи апелятивною функцією. Вони зазвичай імітують або замінюють невербальні або паравербальні комунікаційні дії, такі як рефлекторні звуки (біль, здивування), сміх, міміка і жести [70].

Вигуком, а також словом відчуття або словом оклику, в німецькій мові називається одна з десяти частин мови. Вигуки є незмінними, виражають емоційні стани, волю, оцінку позиції оратора або є сигналом до встановлення мовленнєвого контакту. Вільгельм Вундт, німецький фізіолог, психолог і філософ виділив первинні і вторинні вигуки [70].

Традиційно вигуки в німецькій лінгвістиці використовують в мовленні як загальний термін для сентиментальних слів (*ach!, pfui!*), ономатопоетики (*peng!, plumps!*), вигуків блоків (*hüh!, hot!*), а також вторинних вигуків (*Donnerwetter!, O Mann!*). За лексичним критерієм вигуки розподілено на первинні і вторинні. Первинні вигуки походять від емоційних викриків людини, звуків що видають тварини, звуків природи. Вони є найбільш примітивними, оскільки повністю зберегли характер природних звуків [43, с. 149].

Вигуки, які походять від іменників, дієслів, прикметників, прислівників відносять до вторинних, оскільки вони, на відміну від первинних, мають лексичне походження [43, с. 150].

Більшість вигуків німецької мови характеризується короткою, сконденсованою структурою і є первинними. Вони походять від емоційних викриків людини і мають низку специфічних ознак, до яких належать:

1) морфологічна аморфність і відсутність словозміни;

2) головна роль інтонації;

3) аномальність фонетичних властивостей [12, с. 200].

За синтаксичними характеристиками вигуки утворюють дві групи: однослівні вигуки, тобто вигуки, що складаються з одного слова, та багатослівні (репрезентовані у формі словосполучень і речень), вторинні чи похідні [33, с. 96].

За своєю формою однослівні вигуки поділяються на прості й складені. До простих належать первинні вигуки, які не утворені за допомогою редуплікації або шляхом складання основ первинних вигуків, а також ті, які мають спрощену структуру [43, с. 151].

За Ф. Амека, первинні вигуки – слова, які не можуть вживатися в іншому значенні, окрім як вигуку. А вторинні вигуки – "слова, які мають самостійне семантичне значення, але можуть вживатися як окремі висловлення для вираження раціональної або емотивної оцінки" [64, с. 111].

Вторинні вигуки раніше були повнозначними словами чи словосполученнями, але згодом втратили своє предметно-логічне значення і почали використовуватися як самостійні одиниці [23, с. 118].

Первинні вигуки, як правило, є короткими однослівними емоційними викриками. До простих первинних вигуків належать: *ach!*, *ah!, äh!*, *aha!, ähm!*, *au!, brr!, eh!, ei!, ha!, hach!, he!, hm!, na!, o!, oh!, pfui!, pst!, tja!* [43, с. 150]. Однослівні вигуки, що мають форму "голосний + приголосний"− це емоційні вигуки, які походять від емоційних викриків. Їм притаманні семантично

дифузні функції, і вони застосовуються в текстах для образної передачі різних психічних станів [38, с. 201].

Однослівні вигуки поділяються на:

1) Первинні, непохідні вигуки.

До німецьких однослівних дієслівних вигуків належить зокрема такий, як *Oops!*, вжитий у реченні *Beatrice grinste breit.* (1) *"Oops, so lange musst du nachdenken? Junge, Junge"* є показником розчарування героїні. [73, S. 57].

Це вигуки, що виникли давно і обслуговують емоційну сторону життя людини. Вони не пов'язані з певною частиною мови. Наприклад: *Ach! Aha! Äh! Eh! Oh! Hm!*

(2) *"Ich? Äh ... ich weiß nichts", log Elena und dachte an Eusebius* [72, S. 35]. Вигук *äh!* демонструє зніяковіння мовця.

(3) *Er sagte mir bei jedem Sonnenstrahl in den Tautropfen: "Ich liebe! Oh, ich liebe!", und damit glücklich und stolz war* [76, S. 17]. Емоцію щастя підкреслено за допомогою вигуку *oh!*, душа героя переповнена почуттям кохання.

Первинні вигуки – це прості знаки емоційного та вольового вираження, які здебільшого походять від емоційних викриків, що супроводжують рефлекси організму на зовнішні подразнення. Ці вигуки характеризуються фонетичною оформленістю.

Однослівні вигуки можуть утворюватись за допомогою словоскладання (редуплікації) та лінійного повтору. Складені вигуки цього типу утворені шляхом поєднання двох простих первинних вигуків, римування двох первинних вигуків, дворазового (рідше триразового) повторення основи, подвоєння кінцевого або початкового складу: *ticktack, ah-ah, ha-ha, he-he, tra-la-la, ha, ha; he, he, oh,oh.*

(4) "*Weil im Jänner die Wölfe zusammenstoßen, haha!"* [79, S. 19].

У прикладі (4) спостерігається лінійний повтор первинного вигуку *ha!*. Іноді такий вигук може повторюватись в реченні багаторазово з метою підсилення емоцій.

Наведемо кілька прикладів функціонування простих однослівних вигуків у сучасній художній німецькій літературі:

Вигук *hopp!* використовують у мовленні, для того, щоб пришвидшити дії співрозмовника або показати швидкість виконуваної дії, як це проілюстровано наведеним нижче прикладом.

(5)*"Der alte Prek, den hat der Schlag getroffen, als er auf den Rehbock angelegt hat, da war es aus, und aus dem Saal Jozio Haden: Hopp, hopp, hopp, aber lebhaft! ... "* [80, S. 142].

Вигук *los!* використовують як команду рухатися вперед, почати дію:

(6) *"Thüngur zögerte, rührte sich nicht. Dulkancellin hob leicht seine Stimme und sagte: Los, Thüngur, geh weiter"* [74, S. 24].

Вигук *halt!* використовують як команду припинити рух чи дію, він є протилежним вигуку *los!*:

(7) *"Halt, warte, ich komm ja gar nicht hinterher", rief der Frosch. Doch die Königstochter hörte ihn schon nicht mehr* [85, S. 37].

У представлених нижче прикладах вигуки сигналізують про позитивні емоційні стани, такі як, задоволення та радість:

(8) *"Bingo!", freute sich der Mann. "Dann habe ich die Wette gewonnen! Vielen Dank, Elena!"* [72, S. 23]

(9) *"Hahahahaaaaaa….." Einstein grölt und tanzt dabei, es sieht aus, als habe ihn der Blitz des Wahnsinns getroffen* [82, S. 21].

(10) *"Hurra! " schrie man in Sechsental. Und "Hurra! " schrie man in Liebenberg* [78, S. 35].

(11) *"Ho-ho-ho" lachte in seinem tiefen Bass der Priester, der Pope, der auch, nachdem er seine ganze kirchliche Apparatur abgenommen hatte, dick und schwer war, selbst ohne Pelz, aber in seiner am Bauch abgewetzten Soutane, mit*

seinem roten Gesicht und dem lachenden Mund war er irgendwie anders und menschlich [80, S. 19].

Первинний вигук *ach!* є найбільш уживаним в мовленні і передає різні емоційні стани: радість, біль, печаль, скаргу, тугу, презирство, розчарування, здивування [43, с. 152].

Наведений нижче приклад відображає емоцію розгубленості, через неготовність героя виконати свою роботу.

(12) *"Ach! Ich bin kaum aufgewacht…Ich bitte um Verzeihung… ich bin noch ganz zerrauft…"* [90, S. 29].

Наступні приклади передають позитивні емоції, наприклад:

– радість, яку підкреслює прислівник "*glücklich*".

(13) *"Ach, der rote Regenschirm! Friederike nimmt ihn glücklich in die Hand"* [79, S. 26].

(14) "*Ach, kleiner Prinz, so nach und nach habe ich dein kleines schwermütiges Leben verstanden*" [71, S. 24].

Співрозмовник співпереживає маленькому принцу, зрозумівши меланхолійність його життя.

– задоволення:

(15) *Ach, das ist lieb von dir. Obwohl es mir weiß Gott nicht recht ist, mich von dir bedienen zu lassen* [90, S.109].

У ході нашого дослідження було з'ясувано, що вигук *ach!* передає здебільшого негативні емоції:

– вираження підозрілості:

(16) *"Ach so. Sicher hast du dich nur ganz zufällig von ihm hierher begleiten lassen, nicht wahr? " sagte Dotty, und ihre Stimme war von gefährlicher Sanftheit* [75, S. 41].

– вираження смутку:

(17) "*Ach Freunde, ich weiß nicht, ob ich euch mehr von der Einsamkeit sagen soll"* [81, S. 125].

– вираження жалю:

(18) *Ach, wie schade, dass Ruth nicht mitkommen konnte. Aber so eine Fußgeschichte ist langwierig und schmerzhaft, nicht wahr?* [90, S. 24]

(19) *"Ach, du meine Gute!" murmelt die Schwanen-Siena ratlos. Sie begreift noch gar nicht, was eigentlich geschehen ist* [79, S. 30].

(20) *"Ach, wahrscheinlich wusste er selber nicht, was er da redete* [86, S. 14].

У прикладах (19, 20) відображено печаль та смуток.

(21) *"Ach, meine Kleinen! Bald werdet ihr euch sattfressen können, denn alles Fleisch, was in euren Gedärmen landen"* [74, S. 163]

У прикладі (21) виражено сум матері, її біль та переживання за своїх голодних дітей.

(22) *"Oh, du liebst mich also, weil du mich wieder besuchen kommst?*

Sag, ach sag, mein Herz, liebst du mich?" [76, S. 61]

В наведеному вище контексті вживається відразу два вигука *oh!* і *ach!*, що підкреслюють складні стосунки між людьми, які кохають одне одного.

В прикладі (23) відображено розчарування:

(23) *"Ach George! Wie entsetzlich! "Meine Worte hatten ihre Wirkung nicht verfehlt, und die Schlingpflanzenexotik von Amazonas, Orinoko wogte wie ein grüner Dschungel über die Zinkblechdächer und den Mittagsstaub der Kleinstadtstraßen heran* [80, S. 31].

Вигук *ach!* в наведеному нижче контексті використано для підсилення вираження розпачу героїні:

(24) *"Ach, ich bin dumm", sagte sie und stand schon vom Bett auf, ihre Augen waren gerötet und vom Weinen feucht* [80, S. 32].

Невпевненість та нерішучість героя проілюстрована прикладом (25).

(25) *"Ach, weißt du, wie soll ich dir das erklären…sagte Herr L. Zu mir"* [80, S. 144].

(26) *"Ach, Herr Offizier, Sie sind nicht im Lager gewesen", antwortet er mir mit diesem bäuerlichen, alles erklärenden Argument* [80, S. 263].

У наведеному вище прикладі герой показує всю правоту своїх слів, підтверджуючи це відповідним аргументом.

Таким чином, аналіз вживання вигуків у контексті показав, що вигук *ach!* функціонує для вираження як позитивних, так і негативних емоційних станів: полегшення, задоволення, жалю, відчаю, презирства, обурення, співчуття, подиву та інших.

Вигук *ah!* виражає такі емоції, як: задоволення, здивування, захоплення, полегшення та радість. Він слугує також для підсилення інтенсивності вираження зазначених емоцій.

(28) *"Ah, ah, schau, schau, ein Bewunderer kommt zu Besuch!" rief der Eitle von weitem, sobald er des kleinen Prinzen ansichtig wurde* [71, S. 40].

(29) *"Ah! Sieh da, ein Untertan", rief der König, als er den kleinen Prinzen sah* [71, S. 35].

Емоція здивування, викликана неочікуваною зустріччю з маленьким принцом, проілюстрована у прикладах (28) та (29).

(30) *"Ja. Bevor ihr die Grenzländer verlasst, werde ich zu euch stoßen. Ah, das hätte ich fast vergessen! Rief der Erdzauberer und schlug sich auf die Stirn"* [74, S. 62].

Приклад (30) свідчить про раптове розуміння, пригадування головного героя.

Вигук *brr*! використовують для того, щоб показати відчуття холоду та огиди, вираження негативного ставлення до чогось. Цей вигук може також виступати як команда, спрямована на коней, що спонукає зупинитися.

(31)*"Brr – kalt", sagt sie und angelt wieder nach der Decke* [83, S. 10].

У прикладі (31) вигуком *brr!* виражено відчуття холоду.

Вигуки, що заповнюють паузи при говорінні (*äh!, ähm! , hm!, eh! , tja!)* також є досить розповсюдженим явищем. Так, наприклад, вигуки *hm!* та *tja!* використовують у мовленні задля вираження роздуму, сумніву як це проілюстровано наведеними нижче прикладами:

(32) *"Hm…Cucub tat so, als könnte er sich nicht erinnern. Dein Name ist Will…Wilmi…Wilkilen!"* [71, S. 56].

(33) *"Hm, hm! " antwortete der König, der zunächst einen großen Kalender studierte, "hm, hm! Das wird sein gegen … gegen… das wird heute Abend gegen sieben Uhr vierzig sein!* [71, S. 38].

Вигук *hm!* знаходиться в препозиції та виражає роздуми героя.

(34) *"Tja, sagt die Mutter nachdenklich, ich glaube, es wäre das beste, wenn ihr zur Schwanen-Siena geht und sie um die Erlaubnis fragt, es euch zu holen"* [74, S. 30].

Вигук *tja!* в наведеному прикладі заповнює паузу, демонструючи роздум.

(35) *"Tja, ich habe meinerseits Zabralkan gefragt, warum er mich zum Boten bestimmt hat. Beide haben wir keine Antwort erhalten, sondern einen Befehl."* [74, S. 83].

В наведеному контексті проілюстрована образа та ігнорування героя.

Вигук *o!, oh! (och!)* функціонує в текстах для вираження: радості, болю, печалі, здивування, розчарування.

В прикладі (36) проілюстровано емоцію жалю та співпереживання з героєм.

(36) *"O weine, Jüngling, weine! Dein Gott vergibt dir die Zähren"* [83, S. 393].

(37) *"Oh, diese Flecken, die wir heute machen! seufzt die Mutter"* [74, S. 55].

Приклад (37) виражає стан незадоволення, який викликаний поганим настроєм мами через забруднений одяг.

(38) *Oh, ich habe vergessen, Bitte zu sagen, fiel der Prinzessin ein. "Bitte" sagte sie deshalb* [85, S. 25].

Даний контекст ілюструє відчуття зніяковіння головної героїні.

(39) *"Oh, wie ich diese Tugend liebe, den Eigensinn!"* [81, S. 94].

Відчуття задоволення, насолоди від пережитих емоцій героя ми можемо спостерігати в прикладі (39).

(40) *"Oh, Einstein, was wirst du nun tun?"* [82, S. 52]. Вигук *oh!* Знаходиться в препозиції та передає емоцію здивування.

Зовсім протилежний емоційний стан актуалізується за допомогою вигуку в наступній ситуації:

(41) *"Oh, wie freuten sich alle!"* [78, S. 11].

(42) *"Oh, recht gut, nur ein wenig langweilig zuzeiten"* [81, S. 139].

Наведені вище приклади виражають емоцію задоволення.

2) Похідні, вторинні вигуки.

До них належать вигуки, що беруть початок від повнозначних частин мови, які втратили притаманну їм синтаксичну функцію, трансформувалися в іншу граматичну одиницю, втратили здатність до формоутворення і перетворилися на застиглі незмінні формули [34, с. 196].

До них належать: *Basta! Bravo! Los! Quatsch! Autsch!*

Наведемо приклади:

(43) *Fabian riss die Füße hoch und starrte seinen Gastgeber peinlich berührt an. "Autsch. Ich bin wirklich ein selten ignoranter Trottel, erst spiele ich Ihnen den betrunkenen Randalierer vor, dann mische ich mich in ihre Intimsphäre ein ..."* [73, S. 80]. Вигук *autsch!* ілюструє зазвичай емоцію фізичного болю та в цьому прикладі він підкреслює провину мовця.

(44) *"Quatsch", sagte das alte Sumpfhuhn kategorisch, wobei es dem Barmixer einen Vogel zeigte* [89, S. 35].

(45) *Miranda lief rot an und knetete ihre Finger. "Ach Quatsch!", sagte sie dann* [72, S. 15].

У наведених вище прикладах продемонстровано вживання вигука *quatsch!*, який зазвичай вживається, щоб підкреслити негативні емоції, як це продемонстровано в першому випадку. Поєднання вигуків *ach!* та *quatsch!* змінює його значення, тобто у другому випадку відображено почуття зніяковіння героїні, викликане незручними обставинами.

Вигук *verdammt!* в сучасній німецькій літературі належать до лайливих вигуків:

(46) *Verdammt, ja! Sie wollte nicht abgeschoben werden, nicht schon wieder*, він виражає емоцію роздратування [73, S. 194].

Почуття захоплення також можна підкреслити за допомогою вторинного вигука *bravo!*

(47) *Bravo! Glänzend! Ist dir nun wohler?* [89, S. 77].

У наведеному нижче контексті вторинний вигук *Gott!* виражає страх:

(48) *Indem er nun fiel, stürzte sein Freund Wilhelm herein und rief – "Gott! Ich hörte einen Schuss fallen!"* [87, S. 425].

Отже реалізація конкретної емоції відбувається в комунікативній ситуації, беручи до уваги специфіку партнера, контекстуальні засоби ідентифікації тієї чи іншої емоції.

Таким чином, первинні та вторинні вигуки в сучасній німецькій мові відіграють важливу роль, оскільки за допомогою них комуніканти виражають свої почуття та емоції. Використання вигуків в контексті робить мовлення емоційно насиченим, виразним та образним.

1.4 Характеристика вигуків з урахуванням семантичного аспекту

Вигуки є типовою особливістю усного мовлення, тобто вони з'являються особливо в розмовній мові, а також служать у письмовій комунікації та літературній мові як стилістичні засоби усності. Як тип експресії зі спеціальною виразною або апелятивною функцією, вигуки відносяться до мовної ситуації і зазвичай імітують або замінюють невербальні або паравербальні комунікаційні дії, такі як рефлекторні звуки (біль, здивування), сміх, міміка і жести [66].

Вигуки є синтаксично незв'язаними, незалежними виразами, які не мають структури речення : *"Hä, meinst du das ernst?"* [82, S. 21]

Не синтаксично зв'язані, а об'єднані в позиції вигуки також виступають в поєднанні з займенниками, іменами і фразами іменників і в поєднанні з іншими вигуками або частинками розмови: *"Ach ja, das habe ich auch schon gehört"* [83, S. 29].

Відомі різні класифікації вигуків: за синтаксичними характеристиками, семантичним наповненням, будовою, походженням, комунікативною функцією тощо.

Українська дослідниця О. В. Каптюрова запропонувала семантичну класифікацію вигуків. Спираючись на цю класифікацію, поділяємо вигуки на відповідні семантичні групи, що виражають спектр різних емоцій, наприклад:

- гнів *(Ach! Aha! Oh! Pah! Puuh!);*

"Pah! Wenn er ein richtiger Mann wäre, dann wäre das gar kein Problem!" [72, S. 53]

- ненависть *(Ah! Hä! Nebbich! Scheiße!);*
- осуд, несхвалення, обурення *(Ach! Buh!* Hach! Igitt! Verdammt!*)* [24, с. 8]

"Igitt", brummte Hermann, "mir machen Sie mal am besten ein schönes Bier ohne Gewürze" [73, S. 121], в контексті наведеного прикладу герой відчуває обурення через несмачне пиво.

– Першу семантичну групу складають емоційні вигуки. Як окрема підгрупа емоційних вигуків виступають вокативні одиниці, до яких належать відіменникові вигуки, що виникли шляхом інтер'єктивації кличних форм іменників, наприклад: *Mein Gott! Oh Gott!*

"Das habe ich nie gesagt", protestierte Lena. "Aber ich", stöhnte Lessing, "oh Gott, oh Gott." Lena fuhr wütend herum [73, S. 146]. Емоція розчарування стала наслідком конфлікту між співрозмовниками.

Наступний приклад навпаки ілюструє почуття радості та задоволення.

Bettina atmete tief, breitete weit die Arme aus. "Gott sei Dank!" sagte sie aus vollem Herzen [75, S. 91].

Своєрідну групу інтер'єктивів утворюють вигуки, які не стільки безпосередньо виражають почуття, настрої, емоції, скільки дають емоційну характеристику або оцінку події, стану, явища. До них належать такі вигуки: *Mensch! Wow! Hurra! Horror! Amen!*

У наведеному нижче прикладі вигук *hurra!* передає емоцію радості героя, викликану гарною новиною.

Kaum hatte Hans das gehört, so rief er: "Hurra!", gab seinem Ross die Sporen und sprengte den Berg hinan [86, S. 21].

Як окрема підгрупа емоційних вигуків виступають мовні одиниці на позначення лайки, прокляття. Лайливі інтер'єктиви, незважаючи на їхній негативний потенціал, функціонують у кожній мові. Вони складають досить широке коло виразів, різноманітне за своїми інтонаційно-семантичними відтінками і граматичними властивостями, наприклад:

"Scheiße, du hast ja Mundgeruch, Kerl" [73, S. 165], вигук передає емоцію невдоволення та почуття відрази героя.

За структурними ознаками сюди належать вигуки, які складаються з одного слова, словосполучення чи є окремим фразеологізованим висловом.

Таким чином, у групі емотивних вигуків можна виділити такі підгрупи: емотивно-експресивні, афективні, вокативні, оцінні, заперечні, лайливі.

– Другу семантичну групу складають рефлекторні вигуки, тобто лексичні одиниці, які використовуються для позначення фізіологічного стану чи реакції організму на подразнення (кашель, позіхання, плач, дихання, нестримний сміх тощо) і не виконують експресивної функції. До рефлекторних належать такі вигуки: *ha-ha!, ho-ho!* та інші.

– Третю групу вигуків (після емоційних і рефлекторних) становлять вигуки імперативні, серед яких за ступенем інтенсивності спонукальної ознаки виділено наказові, спонукальні та апелятивні. У наказових вигуках спонукання виражене найбільш інтенсивно, воно звучить категорично, як

наказ чи вимога виконати якусь дію [16, с. 31–32], наприклад: передача команди чи прохання відбувається за допомогою вигука *los!*

"Los, leg dich auf die Couch", sagte Bettina, "ich gebe dir ein Kissen unter die Füße, das ist die erholsamste Stellung, die ich mir denken kann [75, S. 185].

Семантика спонукальних вигуків характеризується нижчим ступенем емотивного волевиявлення й більшою узагальненістю. Це вигуки типу *na! na ja! los!* Їх змістом є спонукання до здійснення дії, але оскільки вони через загальність спонукальної семантики не вказують на конкретну дію, то порівняно легко допускають сполучуваність з інфінітивами, лексична семантика яких указує на конкретну дію чи стан [16, с. 32].

До апелятивних належать вигуки, що використовуються у мовленні з метою привернути чиюсь увагу, встановити контакт з потенційним співрозмовником (типу: *hallo! au! ei! hei! holla!*). Такі вигуки у процесі мовлення можуть вживатися як у репліці-звертанні, так і у репліці-відповіді.

– вираження задоволення викликане неочікуваною приємною зустріччю:

"Hei!" rief Bunny vergnügt. "Ich wußte ja, dass ich heute einen Glückstag habe. Eine Sekunde, ich steige aus ...[75, S. 274]

Вигук *hei!* в наведеному нижче прикладі виступає як слово-привітання.

"Hei!"sagte sie, aber ihre Stimme klang nicht eben munter. Es ist saukalt draußen [75, S. 275].

Л. Мацько вводить поняття "інтер'єктив", об'єднуючи цим загальним терміном звуконаслідувальні слова та вигуки. З-поміж останніх вона виділяє емоційні, імперативні, вигуки мовного етикету та вокативні. Первинні емоційні вигуки з урахуванням обсягу і рухливості семантики дослідниця поділяє на: а) багатозначні, з широким емоційним діапазоном: *ah!, aha!, ach!, o!, oh!* та їх фонетичні варіанти: *a-a-a!, o-o-o!*; б) порівняно однозначні, із семантикою негативності: *pah!, puuh!, ha!, ha-ha!* [36, с. 59].

До вигуків, які виражають широкий діапазон емоційних станів належать: *ach!*, *oh! (oh!)*, *aha!*

За допомогою вигука *ach!* може бути виражена радість, захоплення та піднесений настрій мовця: *"Ach, Stefan, es war so wundervoll", antwortete Dotty, "du bist für mich ... du ahnst ja nicht ..."* [75, S. 198].

У наступному прикладі за допомогою вигуку *ach!* виражено незадоволення, а вигук *na ja!* передає надмірну впевненість героя в собі:

"Ach, das hat er dir also erzählt ... na ja, so etwas Ähnliches hatte ich mir denken können. Ein Wunder, dass er dir nicht versprochen hat, eine Schauspielerin aus dir zu machen!" [75, S. 251].

– відображення розпачу:

Der Fuchs sagte: "Ach, ich weiß nicht, was ich vor Schmerzen und Elend rede [86, S. 87].

– вираження почуття роздратування та небажання продовжувати розмову:

"Ach, lass mich in Ruhe!"Dotty wendete ihr brüsk den Rücken zu [75, S. 63].

– вираження задоволення від отриманої інформації:

"Ah", dachte der Bauer, bläst der Wind daher! Jetzt weiß ich genug [86, S. 310].

"Ah ja…Jennifer blieb völlig ruhig. Ihre Hand lag immer noch auf Harriets Arm, und ihr Gesicht war so unbewegt, als besprächen sie den Speiseplan für den kommenden Tag" [90, S. 90], поданим вигуком підкреслюється стан спокою та рівноваги людини.

Вигук *aha!* передає підтвердження або погодження інформації:

"Aha, ich weiß schon." Er tippte sich mit der Hand gegen die Stirn [75, S. 244].

Вигук *aha!* вказує на те, що все раптово стало зрозумілим.

Das kriegte der Wirt durchs Schlüsselloch gerade zu sehen. "Aha", dachte er, "das soll kein Blinder gesehen haben" [86, S. 139].

Контекст допомагає формувати семантику вигука, який виражає позитивні чи негативні емоції. Наступним прикладом проілюстровано емоцію радості:

"Oh, Väterchen!" Bettina fiel ihrem Vater um den Hals. "Wie wundervoll!" [75, S. 192].

– почуття захоплення героїні виражене вигуком *o!* в наступному прикладі:

"O, Vater", sagte Bettina begeistert, "du hast ja den gleichen Pullover bekommen wie ich! Es wird himmlisch sein, wenn wir beide ganz gleich angezogen sind!" [75, S. 142]

– передача печалі та смутку за людьми яких не повернути:

"Oh", sagt er, "wer tot ist, braucht nichts zu essen" [86, S. 192].

– раптове пригадування:

"Oh, so vergiss doch nicht und frag ihn, wie lange ich hier noch die Menschen hin übertragen muss und wann ich endlich erlöst werde?" [86, S. 354]

Другий об'ємний розряд інтер'єктивів – звуконаслідування – характеризується значною умовністю, суб'єктивністю відображення дійсності, оскільки кожне звуконаслідувальне слово виникає в результаті поєднання особливостей чуттєвого сприйняття мовця з виражальними можливостями кожної конкретної мови. Беручи за основу джерело виникнення звуків, які намагається відтворити мовець, усі звуконаслідувальні інтер'єктиви можна поділити на три групи [36, с. 61]:

1) акустичні (характеризують звукові ознаки предметів і явищ);

2) артикуляторні (імітують артикуляційні особливості звуків тварин, птахів, людини);

3) дієслівні (передають звукові ознаки дій, рухів) [16, с. 33]

Акустичні звуконаслідування є відтворенням у мовленні звуків неживої природи так, як їх почув мовець.

До артикуляторних належать звуконаслідування, які є імітацією звуків живої природи (тварин, птахів, людини), тобто намаганням людини за допомогою свого артикуляторного апарата відтворити результат роботи органів мовлення названих істот [7, с. 618].

Наприклад: *wau-wau! miau-miau! töff-töff! quak-quak! sum-sum! muh-muh!*

Дієслівні звуконаслідування характеризують звукові ознаки дій, рухів і в контексті легко можуть бути замінені відповідним дієсловом (*klipp-klippen, miau-miauen, muh-muhen, plumps-plumpsen, quarr-quarren, rutsch-rutschen, summ-summen, zisch-zischen).*

Таким чином, звуконаслідування, інакше ономатопея – це слово, яке служить для імітації звуків навколишньої дійсності засобами мови.

Отже, семантика вигука формується залежно від ситуації мовлення та контексту, а певні семантичні варіанти вигука можуть функціонувати в обмеженій кількості комунікативних моделей. За семантичними параметрами вигуки можна поділити на групи, що виражають спектр різних емоцій: емоційні, рефлекторні та імперативні вигуки.

1.5 Методологія дослідження комунікативно-прагматичних властивостей вигуків

У загальнофілософському розумінні методологія (від гр. methodos - шлях дослідження і logos - слово, вчення) є способом пізнання й осмислення об'єктивної дійсності та процесів формування й упорядкування внутрішнього рефлексивного досвіду людини. Методологія визначає світоглядну позицію дослідника та впливає на розуміння ним природи об'єкта своєї науки, співвідношення предмета, об'єкта й суб'єкта дослідження, установлення науковцем загальної стратегії вивчення об'єкта тощо. Аналіз різноманітних світосприймальних і пізнавальних концепцій здійснюється в межах філософського вчення, яке також отримало назву методології [48, с. 12].

У філософському енциклопедичному словнику методологія визначається як "система принципів і способів організації й побудови теоретичної та практичної діяльності, а також учення про цю систему" [53, с. 365].

Методика вивчення комунікативно-прагматичних особливостей вигуків сучасної німецької мови передбачає дотримання таких загальних методологічних принципів сучасного мовознавства: експансіонізм, антропоцентризм, експланаторність і функціоналізм [48, с. 36].

Експансіонізм – використання мовознавчого потенціалу у сферах різних галузей науки.

Антропоцентризм є методологічним принципом, згідно з яким людина розглядається як центр і найвища мета світобудови.

За принципом експланаторності мовні явища повинні бути пояснені на підставі строгої й доказової наукової теорії. Цей принцип передбачає поєднання індуктивного й дедуктивного методів аналізу мови, адже створення пояснювальної доказової теорії можливе шляхом висунення гіпотези щодо масиву емпіричного матеріалу й її подальшого всебічного доведення або спростування [48, с. 38].

Функціоналізм у лінгвістиці забезпечує дослідження мови як "інструмента, знаряддя, засобу, механізму для реалізації людиною певних намірів як у сфері пізнання дійсності, так і в актах спілкування" [48, с. 42].

Спільними для всіх наук є вихідні підходи до дослідження явищ – індукція й дедукція, їх часто називають методами.

Під час проведення нашого дослідження було застосовано саме ці методи.

Дедукція – метод дослідження, згідно з яким на основі загальних положень (аксіом, постулатів, гіпотез) роблять висновки про окремі факти. Ґрунтується на аксіомі: якщо поняття є істинними, то і висновок є істинним [39].

Індукція – метод дослідження, згідно з яким на підставі знання про окреме роблять висновок про загальне. Він полягає у переході від окремих

конкретних спостережень до загального умовиводу. Індуктивний висновок ґрунтується на емпіричних способах пізнання і є істинним, якщо він спрацьовує для всіх без винятку предметів класу, щодо якого проведено узагальнення [там само].

Іншими словами, індукція – це логічний умовивід від окремого до загального, а дедукція – від загального до окремого.

На початковому етапі дедуктивно розглядається теоретичний матеріал, який дає уявлення про сутність конкретних мовних явищ, на наступному етапі, у процесі емпіричної роботи з мовним матеріалом, здійснюється індуктивне узагальнення.

При вивченні комунікативно-прагматичних особливостей вигуків сучасної німецької мови було застосовано структурний метод, аналіз словникових дефініцій; функціональний метод із методиками контекстуально-ситуативного та прагматичного аналізів. Методом аналізу словникових дефініцій було проведено опис семантики вигуків. Значення вигуків німецької мови аналізувалося за методом суцільної вибірки з тлумачних словників німецької мови.

Оскільки більшість вигуків багатозначні – один і той самий вигук може виражати протилежні почуття та емоції, важливою для нас була дефініція й ілюстративна частина словникової статті, де ми отримали інформацію про значення, які передає вигук і його використання в певних контекстах.

Висновки до розділу

1. У процесі комунікації людина не лише передає інформацію, а й по-різному реагує на ту чи іншу ситуацію, людину. Одним із мовних засобів вираження ставлення до об'єкта є вигук.

2. Вигук – це незмінна частина мови, яка не належить ні до самостійних, ні до службових частин мови, виражає почуття, емоції, волевиявлення людини, не називаючи їх. Для вигуків характерним є те, що вони виникають спонтанно.

3. Вигуки – це форми емоцій. Функції емоцій та вигуків є схожими. Для вигуків характерним є неконтрольованість, неусвідомленість, експресивність тощо.

4. Існують різні класифікації вигуків: за синтаксичними характеристиками, походженням, будовою.

5. За синтаксичними характеристиками вигуки утворюють дві групи: однослівні та багатослівні.

6. З позиції семантики вигуки можуть передавати позитивні та негативні емоції, з урахуванням інтенсивності психічних станів, що виражаються.

7. Вигуки як і емоції в емоційно насиченому контексті виконують оцінну, підсилювальну, спонукальну та сигнальну функції. Значення вигуку залежить від контексту, за допомогою одного вигука можна виразити різні емоції, навіть протилежні.

8. У досліджуваних зразках сучасної німецької літератури було виявлено, що негативна емоційна лексика переважає над позитивною, що пов’язане із стереотипною поведінкою людей, тобто переконання, що негативні емоції є елементом сильної за характером людини.

РОЗДІЛ 2
ХАРАКТЕРИСТИКА ВИГУКІВ З УРАХУВАННЯМ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АСПЕКТУ

2.1 Особливості здійснення мовленнєвої діяльності

Процес комунікації – це двосторонній процес: породження мовлення та його сприйняття. В соціально-орієнтованих ситуаціях усна комунікація дає можливість швидко реагувати всім учасникам та передавати тонкощі розмови. Бажання вступити в спілкування з іншою людиною визначають комунікативну сутність людського буття [29].

Комунікація може бути вербальною (звичне використання мови) або невербальною, до якої належать міміка, жест, поза, тип одягу, а також інтонація, тембр голосу та інші складові.

Сучасна формалізована модель спілкування, запропонована Р. Якобсоном, виглядає так:

адресант ⇒ *повідомлення* ⇒ *адресат* ⇒ *контекст* ⇒ *контакт* ⇒ *код.*

Це дещо ускладнена модель комунікативної ситуації, яка дійшла до нас ще з античних часів [63, с. 197].

Акт мовленнєвого спілкування – двосторонній, і тому важливо вивчати його з обох сторін. Адресант та адресат – це мовні особистості, яким притаманні узагальнені риси культури і соціального середовища з одного боку, і особистий досвід, знання, думки, ставлення – з іншого. Мета мовця – здійснити певний мовленнєвий вплив на слухача. Він є ініціатором комунікативного акту та зацікавленою особою в успішності його протікання [29].

Процес комунікативного акту відбувається у кілька етапів:

– реалізація повідомлення;
– відправлення повідомлення;
– доставка повідомлення;
– отримання повідомлення;
– опрацювання повідомлення [2, с. 106].

Власне комунікативному акту передує операція формування повідомлення (породження мовлення), а джерелом комунікативного акту є інтенція адресанта (відправника).

Комунікативний акт передбачає також присутність адресата. У процесі вільного спілкування співрозмовники, як правило, повідомляють про певні події, новини, обговорюють свої плани на майбутнє тощо. Зворотна реакція слухача є необхідним елементом вербальної комунікації:

Ich war schon einmal hier. Sie antwortete ihm: "Ach ja, aber das ist nicht die gute Jahreszeit, Monsieur, das ist nicht die gute Jahreszeit", und sie legte das Wechselgeld hin [76, S. 122].

Наведений вище приклад демонструє зворотну реакцію співрозмовниці, а саме незгоду та розбіжність у поглядах на правильність рішення.

Комунікація здійснюється різними засобами, найголовнішими серед яких є мовні. З їх допомогою комуніканти впливають один на одного. Такі аспекти спілкування називають прагматичними [27, с. 64].

Прагматичні аспекти спілкування – аспекти, пов'язані з впливом суб’єктів один на одного за допомогою мовних засобів (коду). Прагматичні аспекти спілкування залежать від учасників спілкування (адресанта і адресата) та стосунків, які між ними склалися.

Адресант тримає в своїх руках увесь процес комунікації – виникнення, початок, продовження, завершення комунікації, схеми взаємодії з адресатом, тематику спілкування тощо [27, с. 65].

З **адресантом** пов’язані такі аспекти спілкування:

– відкрита і прихована мета висловлення ("іллокутивні сили", за англійським філософом Дж. Остіном). Кожен мовець у ролі адресанта вступає в комунікацію з певною чітко вираженою або прихованою метою;

– мовленнєва стратегія й тактика, типи мовленнєвої поведінки. Вони залежать від іллокутивних намірів адресанта, його комунікативної мети;

– правила розмови; вони підтримуються або не підтримуються адресантом як "джерелом" і рушійною силою спілкування;

– установки мовця: непрямі смисли, натяки, інакомовлення тощо.;

– референція мовця, тобто віднесення мовних виразів до предметів дійсності, яке випливає з намірів мовця;

– прагматичні пресупозиції (оцінка мовцем спільного фонду знань, конкретної інформованості, інтересів, думок, поглядів, психологічного стану, особливостей характеру і здатностей розуміння адресата);

– ставлення мовця до того, про що він повідомляє; оцінка змісту висловлення (його істинність чи неістинність, іронія, несерйозність тощо);

Отже, адресант задає основні "координати" спілкування, значною мірою «веде» процес комунікації загалом [2, с. 107-108].

Адресат є кінцевим "споживачем" повідомлення, створеного адресантом; у міжособистісному спілкуванні – особа, яка сприймає повідомлення і відповідно до своїх когнітивних стратегій і конкретних контекстних і ситуативних умов інтерпретує повідомлення адресанта [27, с. 66].

З **адресатом** пов’язані такі аспекти:

– інтерпретація мовлення, зокрема правила виведення непрямих і прихованих смислів із прямого значення висловлювання. Адресат може сприйняти якесь повідомлення як пряме чи, навпаки, непряме, хоча адресант вкладав у нього інше, іноді протилежне значення;

– вплив висловлення на адресата ("перлокутивний ефект", за Дж. Остіном). Йдеться про готовність чи неготовність, спроможність чи

неспроможність адресата до сприйняття саме такого типу висловлення, ведення дискурсу чи інтерпретації тексту;

– тип мовленнєвого реагування на отриманий стимул (наприклад, ухиляння від прямої відповіді на запитання) [2, с. 108-109].

Отже, успішність чи неуспішність комунікативного акту, спілкування загалом великою мірою залежить від особи адресата, його фізичних, психологічних, когнітивних та інших станів.

Аспекти спілкування, пов'язані зі стосунками комунікантів. Учасники комунікації – особи з різним внутрішнім світом, різними соціальними ролями, а тому успіх спілкування, значною мірою визначають комунікативні стосунки. Н. Арутюнова зазначає, що від стосунків комунікантів залежать:

– форми мовленнєвого спілкування (інформативний діалог, дружня бесіда, суперечка, сварка тощо);

"Victor! Hilf mir doch!"

"Tja, ich…Er kratzte sich am Kopf."

"Du bekommst kein Fahrrad, und damit Schluss!" [90, S. 36].

У процесі спілкування розгорнулася невелика сварка між співрозмовниками, де перший просить про допомогу, а другий не виявляє бажання це зробити.

– соціально-етикетний бік мовлення (наприклад, форми звертання, стиль спілкування свідчать про ступінь особистісних стосунків учасників спілкування) [2, с. 109]:

Ach, Jana! Du bist wirklich so romantisch! [72, S. 137]

Наведена форма звертання підкреслює захоплення людиною.

Отже, мовленнєве спілкування як процес – це, з одного боку, висловлювання думок, а з іншого – його розуміння.

Значну увагу питанням породження мовленнєвого висловлення приділяла у своїх дослідженнях І. О. Зимня. Дотримуючись визначення

говоріння як діяльності, а мовлення як способу формування і формулювання думки мовними засобами мови у процесі цієї діяльності і виходячи з твердження нерозривності слова й поняття, вчена відображує у розробленій схемі породження мовлення такі позиції: 1) зв'язок мотиву з потребою, що спонукає до говоріння; 2) наявність комунікативного наміру, через який мовець і "вплітається" у сам акт спілкування; 3) зв'язок слова і поняття; 4) визначення мовлення як способу формування і формулювання думки, а не як процесу маніфестації, реалізації мови; 5) чітке розмежування стадій породження мовлення на стадії формування і формулювання думки; 6) факт існування слова в пам'яті мовленнєво-слухорухового аналізатора і нерозривність процесу актуалізації поняття і слова [19, с. 89].

На думку І. О. Зимньої, джерелом мовленнєвої діяльності в усіх її виявах є комунікативно-пізнавальна потреба і, відповідно, комунікативно-пізнавальний мотив. Ця потреба, реалізуючись в предметі мовленнєвої діяльності – думці, стає мотивом цієї діяльності [20, с. 45].

Перший рівень процесу породження мовлення – мотиваційно-спонукальний. Виникнення мотиву, тобто наміру щось сказати, який зумовлюється діяльністю людини та її поведінкою. Цей рівень – це "сплав" мотиву і комунікативного наміру. На цьому рівні мовець знає тільки про що, а не що говорити, тобто він знає загальний предмет чи тему висловлювання і форму взаємодії зі слухачем, що визначається комунікативним наміром (одержання, запит чи надання інформації) [32, с. 120].

Другий рівень – це власне рівень формування думки засобами мови. Він відповідає за логічну послідовність і синтаксичну правильність мовленнєвого висловлення. Формувальний етап актуалізує механізм відбору слів, механізм часового розгортання і артикуляційну програму, яка безпосередньо реалізує і об'єктивує задум в процесі формування і формулювання думки засобами мови.

На третьому етапі – етапі реалізації – відбуваються процеси артикуляції та інтонування.

Теорія мовленнєвої діяльності була теоретично обґрунтована, а здійснені згодом численні експерименти підтвердили її методологічну самодостатність [40, с. 110].

У моделі М. І. Жинкіна внутрішнє слово переходить до зовнішнього мовлення з орієнтацією на адресата, тобто при породженні мовлення враховується його сприйняття [29].

На думку М. І. Жинкіна, універсальною операцією є відбір лексичних засобів. Слова, як стверджує вчений, не зберігаються в пам'яті у повній формі і кожного разу немов би синтезуються за певними правилами. При складанні висловлення із слів діють особливі семантичні правила сполучуваності слів у семантичні пари. Ці правила є свого роду фільтром, який не пропускає в інтелект беззмістовних сполучень, і таким чином гарантує осмисленість висловлення [17, с. 78].

Моделі І. О. Зимньої та М. І. Жинкіна дуже близькі одна до одної, проте у другій з цих моделей передбачається також перехід від внутрішнього мовлення до зовнішнього [29].

Характер протікання комунікації та мовні стратегії, які при цьому використовуються, залежать від місця, де відбувається спілкування (магазин, сім'я, школа, театр), а також від обставин (офіційні, нейтральні та неофіційні). Офіційні обставини характерні для спілкування у суспільних організаціях (в школі, лікарні), нейтральні – в суспільних місцях (вулиця, магазин, ресторан), неофіційні обставини відповідають окремим ситуаціям (на вечірці, в гостях, на відпочинку). Стиль спілкування, а також мовні стратегії, залежать і від того, з ким спілкується мовець (з родичами, однолітками, з лікарем, вчителем, поліцейським, з добре знайомими чи незнайомими людьми) [29].

Комунікація означає, що джерело інформації вибирає бажане повідомлення, передавач кодує повідомлення у сигнали, а одержувач

розшифровує сигнали повідомлення. Успіх передачі інформації залежить від здатності точно одержати повідомлення [42, с.31].

У процесі спілкування, яке відбувається в певному контексті, можуть з'являтися шуми (перешкоди), що заважають комунікації. Комунікативні шуми поділяють на фізичний (зовнішні перешкоди, що відволікають увагу та перешкоджають адекватному сприйняттю інформації, як от нестача світла, сторонні звуки тощо), фізіологічний (фізіологічні вади або стани здоров'я комунікантів, які ускладнюють отримання та передачу повідомлення як от головний біль, глухота тощо), семантичний (повне або часткове нерозуміння повідомлення внаслідок спілкування різними мовами або використання діалектів, жаргонізмів тощо), психологічний (ментальні процеси та емоційні стани комунікантів як от страх, упередження тощо).

Причинами шумів також можуть бути недосконаліть людського мовлення; неспроможність точно втілити думки у словесну форму; особливості словникового запасу мовців, відмінності в швидкості сприйняття інформації [61, с. 247].

Існує декілька концепцій-моделей продукування висловлення:

Лінійна модель Г. Ласвелла передбачає розгортання спілкування від мотиву, який спонукає відправника (адресанта) розпочати комунікативний акт, до ефекту, який отримує відправник у спілкуванні з одержувачем (адресатом).

У цій моделі не враховано інтерактивності учасників комунікації, тобто у процесі комунікативного акту адресат стає адресантом, і навпаки [27, с. 24].

Інтерактивна модель спілкування передбачає складну комунікативну взаємодію щонайменше двох учасників, які продукують та інтерпретують смисли. Проте в інтерактивних моделях, на думку Ф. Бацевича, не враховано психологічні, соціальні й інші чинники, що впливають на характер міжособистісного спілкування [41].

Основною відмінністю інтерактивної моделі від лінійної є наявність такого елементу комунікації як зворотний зв'язок. Саме він дає можливість не тільки оцінити рівень ефективності комунікації, а й уникнути комунікативних шумів завдяки високому рівню діалогічності. Під час діалогу комуніканти можуть отримувати додаткові значення завдяки невербальним сигналам; усна комунікація дозволяє спостерігати, контролювати та впливати на комунікативну поведінку адресата; комуніканти мають можливість перефразувати, додати або скоротити повідомлення для кращого його розуміння. Крім того, орієнтуючись на реакцію адресата, адресант розвиває власну комунікативну культуру [61, с. 248].

Трансакційна модель подає спілкування як безперервну комунікативну взаємодію, під час якої відбувається одночасне надсилання й отримування повідомлень комунікантами.

Найбільш відомими є трансакційні моделі американських дослідників Т. Гембл і М. Гембла, модель комунікативних спіралей, які вказують на те, що комунікація не має чітких моментів початку й кінця, Ф. Денса, а також модель німецького мовознавця В. Шрамма, котрий трактує спілкування як постійну інформаційну, психологічну, емоційну налаштованість комунікантів один на одного за умови одночасного виконання ними своїх функцій [2, с. 50].

Отже, спілкування – це процес взаємодії людей за допомогою мови, без якого неможливе існування будь-якого суспільства і окремого громадянина.

Таким чином, ми дійшли висновку, що предметом мовленнєвої діяльності є думка, засобом – мова, способом – мовлення, продуктом – висловлення (текст), а результатом – розуміння або нерозуміння думок автора. Серед моделей побудови комунікативних процесів важливими для лінгвістики є: лінійні, інтерактивні та трансакційні.

2.2 Комунікативно-прагматичні функції вигуків

Комунікативний аспект мови спрямований на дослідження кінцевого результату – ефекту мовленнєвої комунікації, прагматики мови. Співвідношення семантики (значення мовної одиниці) і прагматики завжди цікавило вчених [59, с. 76]. На думку Ч. Моріса та його послідовників, семантика була етапом, який передує прагматиці. Однак і прагматика, і семантика є взаємозалежними явищами [55, с. 142].

Взаємозв'язок семантики і прагматики у структурі лексичного значення полягає в тому, що у процесі комунікації здійснюється контекстуальна адаптація лексичного значення і прагматична диференціація лексичних одиниць, яка зумовлена як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками [55, с. 143].

Однією з властивостей мовної одиниці є відношення між змістом та реалізацією змісту. Людський фактор визначається як провідне поняття прагмалінгвістики.

Прагматика вивчає всі умови, за яких людина використовує мовні знаки [28, с. 139], при цьому розглядаються умови адекватного вибору і вживання мовних одиниць з метою досягнення кінцевої мети комунікації [56, с. 63].

Одиницею комунікації є мовленнєвий хід. До основних типів мовленнєвих ходів (за класифікацією Ф. С. Бацевича) належать:

– обрамлювальний (виконує функцію позначення меж мовленнєвих взаємодій і сприяє переважно привертанню уваги співрозмовника): *"Würde er wohl auch noch das dumme Klavier demolieren? Ach, er war großartig, sie hatte ihn einfach gern"* [81, S. 165].

Вигук *ach!* сигналізує про реакцію адресата на сказане і виражає захоплення.

– фокусний (має чіткі показники фокусування інформації) : *"Oh, mein Luftballon ist weg, hast du ihn nicht gesehen?"* [79, S. 9].

– ініціальний (відкриває мовленнєву взаємодію, наприклад, заперечення, запитання, звинувачення): *"Ha", grinste der Riese, "was du Wurm wohl denkst!" Er setzte ihn auf die Erde, griff zu einem Stein und zermalmte ihn in der Hand"* [86, S. 100]. Вигук у поданому прикладі підкреслює вираження зневаги та возвеличення над меншими.

– підтримувальний (сприйняття, згода, ствердження тощо): *Aha, wir fahren zu deiner Tante! Stellt die Pfeffermausfest* [84, S. 12].

Вигук *aha!* виражає ствердження.

– протидіяльний (відмова, незгода тощо) : *O nein! Er besitzt einen richtigen Motor, den die Hexe ihm kürzlich angehext hat* [84, S. 92].

Вигуковий вираз *o nein!* виражає розпач мовця.

– продовжувальний (розвиває мотив розмови; твердження та коментар) : *Dann kommt unser ehrfürchtiger und verwunderter Seufzer wieder. Aaaah! Das ist ein Vergnügen!* [80, S. 176].

Вигук *aaaah!* виражає зацікавленість адресата повідомленням.

Багатозначність вигуків і, як наслідок, їхня варіативність уможливлюють виконання ними різних комунікативно-прагматичних функцій. Функції вигуків та емоцій є схожими. Найголовнішими, на думку В. А. Теслі, є такі функції вигуків, як оцінна, підсилювальна, спонукальна та сигнальна [51, с. 333].

Оцінна функція – здатність вигуків до емотивної оцінки подій, ситуацій, які є цікавим для мовця. Емоційні реакції, які передаються за допомогою вигуків, можуть бути позитивними, негативними, амбівалентними та невизначеними [10, с. 50].

За наявністю відтінків задоволення або незадоволення розрізняють:

Позитивні емоції – породжуються узгодженням обставин з нормами, що відповідають світогляду особи (задоволення, радість, захват, замилування, самовдоволення, упевненість, задоволення собою, повага, довіра, симпатія, ніжність, любов, подяка, чиста совість, полегшення).

Позитивні емоційні стани сигналізують про розв'язання проблеми:

Er stand ganz ruhig, klopfte ihr zärtlich auf den Rücken, sagte: Na, na, na! Nicht so aufgeregt, Kleines. Du tust ja geradeso … [75, S. 107]

Вигук *na!* в даному контексті вказує на спробу головного героя заспокоїти та підтримати свою дівчину.

Позитивні емоції сигналізують про романтичні бажання:

Oh, aber für die Nacht, nicht wahr, die Nacht, die ganze Nacht für uns beide? Ich möchte einen Liebhaber wie dich haben, einen jungen und frischen Geliebten, der mich ganz und gar liebt, der nur an mich denkt [76, S. 63].

Вони можуть виражати захоплення молодим та красивим чоловіком:

Oh, wie schön ist doch ein Mann, wenn er jung ist! Wenn ich ein Mann wäre, ja ich, würden mich alle Frauen lieben [76, S. 65].

На думку П. Симонова, нервові механізми позитивних емоційних реакцій складніші і тонші, ніж негативних. Він вважає, що позитивні емоції мають самостійне значення, тобто роль позитивних емоцій відрізняється від негативних емоцій. Найважливіша мета позитивних емоцій – позитивна оцінка об'єкта [12, с. 73].

Негативні емоції – породжуються відхиленням обставин від параметрів життєдіяльності конкретної людини (невдоволення, туга, злість, розчарування, страх, образа, ненависть тощо)

Однак негативні емоційні реакції відіграють важливішу роль в організації діяльності людини, аніж позитивні.

Негативні емоції можуть сигналізувати про:

– небезпеку чи розпач, як : *Der Fuchs sagte: Ach, ich weiß nicht, was ich vor Schmerzen und Elend rede* [86, S. 87].

– смуток людини, викликаний нещасним коханням:

O doch, ich habe geliebt! So tief, dass ich von unerfüllten Begierden gesättigt bin [76, S. 92].

– розчарування викликане певними труднощами в житті героя:

O mein Gott, sagte er zu sich selber, gibt es auf der Welt keine Orte, die wir genügend geliebt haben, wo wir genug gelebt haben? [76, S. 122].

Негативні емоції, як правило, забезпечують збереження того, що вже досягнуте еволюцією або індивідуальним розвитком суб'єкта. Позитивні емоції змінюють поведінку, спонукаючи шукати нові, ще не задоволені потреби, без яких немислима насолода [12, с. 74].

Амбівалентні емоції допомагають відчувати й переживати одночасно задоволення і незадоволення, смуток і радість, любов і ненависть, захоплення й презирство, добро і зло, виражати позитивне і негативне ставлення щодо одних і тих же персонажів, предметів чи ситуацій [54, с. 474].

Амбівалентні емоції інформують про протилежне, як наприклад, згода та сумнів:

Na klar. Jetzt kannst du dir Madame Jeuni vorstellen. Hm, sagte Bettina nur, aber in ihrem Inneren hatte bereits ein Entschluss zu reifen begonnen [84, S. 153].

Невизначені емоційні реакції сповіщають про неоднозначність ставлення до об’єкта, події, явища. Вони є короткочасними і переходять до класу позитивних, або до класу негативних емоцій. Об’єктом оцінки може бути конкретна особа, ситуація чи подія. *Ach, du liebe Güte! entfährt es der Hexe.Wie ist denn das passiert?* [84, S. 83].

За ступенем збудження чи заспокоєння розрізняють:

Стенічні емоції – підштовхують до вчинків, можуть передавати радість, впевненість, тріумф, страх, злість:

Vielleicht wirst du dir nur sagen: Oh ja, gestern habe ich mit einem Mädchen geschlafen, und wenn schon, tralala! Und sie begann zu tanzen [76, S. 63], впевненість героя підкреслює вигук *oh!*

"Oh, meine Liebe. Der Meister der Dunkelheit ist der Herrscher der Unterwelt und wird sich über deine Anwesenheit sehr freuen" [72, S. 102]. Хорошу звістку повідомляє співрозмовник у цьому контексті, передаючи стенічну емоцію радості.

– Астенічні емоції характеризуються пасивністю, бездіяльністю (страждання, неспокій, страх) [14]:

Ach, du Kamel! Dotty lachte. Davon kann doch keine Rede sein! [75, S. 65], вираження іронії (доброзичливої та злорадної).

Підсилювальну функцію вигуки виконують, вживаючись із емоційно забарвленим словом у реченні, інтенсифікуючи його емотивність:

Oh, es wird wunderbar sein, wenn du mich einmal gezähmt hast! [71, S. 67].

Підсилювальну функцію вигуки виконують тоді, коли вживаються для підкреслення певного емоційно забарвленого слова в реченні:

Ihr wollt die Früchte und schneidet dem Baum die Wurzeln und Blätter ab! O nein, meine Lieben, wer die Mathematik mit Erfolg anwenden will, muss Phantasie besitzen und träumen können! [89, S. 145]

Найвиразніше проявляється ця функція при повторі вигуків, які вказують на емоційність мовця:

Als sie so saßen, da erblickte das eine Kind etwas hinter dem Ofen und rief: O seht! O seht! Was ist das für ein schöner und weißer Beutel! [86, S. 28]

Емоція здивування передається дитиною у цьому контексті.

Спонукальну функцію виконують здебільшого волітивні вигуки, спрямовані на людей або тварин. Волітивні вигуки зі значенням наказу, прохання, попередження мають переважно негативне та нейтральне значення: *Halt, warte, ich komm gleich* [85, S. 37]. Прохання зупинитись та почекати передає нейтральне значення, підкреслюється вигуком *halt!*

Виконуючи сигнальну функцію, вигуки сповіщають про настрій мовця, ступінь близькості між співрозмовниками, ставлення до конкретного об'єкта, предмета чи ситуації. Під час розмови, крім інформування, мовець здійснює вплив на співрозмовника, реалізуючи мовленнєві дії, що є носіями комунікативних завдань. Такі комунікативні завдання називають іллокутивними актами [див. В. А. Тесля].

Вигуки, як і інші мовні одиниці, вживають із певною метою:

– вираження здивування з метою налагодити розмову:

Ei, woher denn das böse Spiel mit den Augen, meine Liebe? [86, S. 79]

– підкреслення тріумфу солдата з метою почати гру:

Der Soldat rief wieder: Bah! Bringt bessern her! Es koste, was es will; hier ist Geld! Damit warf er ein paar Goldstücke auf den Tisch [86, S. 159].

– вираження незадоволення сином з метою вплинути на нього:

Ei, ei, mein Sohn, die Wunder der Schöpfung wolltest du sehen und bringst zwei Frauen von deiner Lustreise mit? [86, S. 181]

– вираження розчарування героя:

Ach, wenn man alles, was in einem ist, aus sich herausziehen und mit dem Denken allein ein Wesen schaffen könnte! [76, S. 100].

– підкреслення смутку, співчуття з метою підтримати та поспівчувати:

Ach, die Geschichte. Es tut mir wirklich Leid, irgendwie scheinen deine Ferien hier immer auf Arbeit hinauszulaufen. Wirklich, es tut mir Leid, aber als Köchin bist du einfach göttlich [73, S. 12].

– підкреслення натиску на співрозмовника з метою контролю над ним:

Ach, dann gib mir einen solchen Tisch, wie du meinem Bruder Weed geschenkt hast [86, S. 146].

Як бачимо, щоб зрозуміти значення вигуку, його потрібно розглядати в контексті. Вигук може вживатися в реченні в препозиції, всередині та постпозиції. Вигук, що знаходиться в препозиції надає висловленню виразності, інформує про настрій співрозмовника, його реакцію на повідомлене, на певне явище тощо. У постпозиції вигук виражає емоції та почуття, пов’язані з попереднім висловленням.

Прагматичні особливості вигуків визначаються їх здатністю реалізувати основні, первинні, вторинні, похідні і прагматичні значення.

Вигуки з конвенційно-обумовленим прагматичним значенням є, в основному, адресатно-орієнтованими, в той час як вигуки з контекстуально-обумовленим прагматичним значенням – орієнтовані на адресата.

Вигуки з конвенційно-обумовленим прагматичним значенням відповідають, як правило, основним, прямим значенням вигуків. Вигуки з контекстуально-обумовленим прагматичним значенням мають низку значень, які реалізуються тільки в контексті й співвідносяться з прагматичним суб'єктом, виражаючи його емоції та почуття, реакції на зміст висловлення [24].

Вигукам властива синхронна й потенційна прагматична багатозначність, зумовлена їх здатністю реалізувати кілька прагматичних значень у різних й одних і тих самих мовленнєвих контекстах функціонування. Потенційна прагматична багатозначність вигуків зумовлюється можливістю їх прагматичного варіювання. Іллокутивна сила вигуків однієї групи може транспонуватися в іншу групу, що й спричиняє прагматичний синкретизм [24].

Вигуки становлять мовну універсалію, оскільки є граматичною категорією, властивою більшості мов світу. Вони безпосередньо пов'язані з прагматичною інформацією, комунікативність у них перебуває на передньому плані, тобто семантика більшості вигуків виявляється в процесі комунікації [33, с. 100].

Більшість вчених виокремлюють 3 семантичні сфери мовлення, які послуговуються вигуками: 1) емоції; 2) волевиявлення; 3) етикет. Беручи за основу класифікації функціонально-семантичний аспект, вигуки можна поділити на дві групи – емотивні та волітивні [1, с. 383].

Серед формул мовленнєвого етикету виділяються:

1. Вигуки-привітання, які вживаються як самостійно, так і як засіб організації мовленнєвого спілкування. Вжите самостійно привітання виконує функцію простого акту ввічливості: *Hallo! Hi!*

Hallo, na das ist aber eine Überraschung! Du auch hier? Das hätt ich mir in meinem kühnsten Träumen nicht auszumalen gewagt! Guten Tag [89, S. 60].

2. Вигуки-привертання уваги: *Hei! Holla!* використовуються для встановлення й відновлення мовленнєвого контакту як із знайомими, так і незнайомими, для підтримання контакту або стимулювання уваги.

Holla! Er sah sie prüfend an. Was ist los mit dir? [75, S. 243].

Застосовуючи вигук *holla!* співрозмовник привертає до себе увагу, з метою встановити контакт.

3. Вигуки-заповнювачі гезитаційних пауз :

Ach so – hm…Ich überlegte. So auf Anhieb fällt mir nichts ein [90, S. 44].

Äh ... hm ...ja ..., murmelte sie, irgendwie habe ich mir euer Zuhause in der Hexenwelt anders vorgestellt [72, S. 95]. Приклади містять вигуки-заповнювачі пауз – *hm!* та *äh!* і передають сумнів мовця. Вживаючи їх, мовець виграє час, обмірковуючи зміст висловлення і одночасно даючи змогу співрозмовникові зрозуміти, що висловлення ще незавершене.

4. Вигуки-прощання. Серед них виділяються вигуки, які безпосередньо вживаються під час прощання і вигуки, які є одночасно і привітаннями, і прощаннями *Hallo! Hi!*

До слів прощань в німецькій літературі відносять *adieu!*:

Als ich zum Aufbrechen bereit war, sagte sie mir adieu. Adieu! [76, S. 58]

Усі вигуки з контекстуально зумовленим значенням і відповідним прагматичним призначенням можна, звичайно, поділити на такі, що вербалізують певні позитивні чи негативні симптоматичні ситуації.

Отже, вигуки мовці використовують, щоб виражати свої емоції, почуття та волевиявлення, суб’єктивне ставлення до об’єктивного світу.

Вигуки належать до сфери мовлення, виконуючи певні соціокомунікативні функції.

Вигуки, як і емоції в емоційно насиченому контексті, виконують оцінну, підсилювальну, спонукальну та сигнальну функції.

Ці функції оцінюють ситуацію позитивно чи негативно, підкреслюють емоційно забарвлене слово в реченні та дають нам можливість зрозуміти настрій адресанта.

Природа значення вигуків сфокусована на взаємозв'язку прагматичного та семантичного наповнення. До складу вигуку як частини мови входять слова, словосполучення та речення фразеологізованої структури.

2.3 Класифікація вигуків сучасної німецької мови за іллокутивною силою

Оскільки мовленнєве спілкування є складовою частиною комунікації, мовленнєвий акт вважається одним із компонентів комунікативного акту. Середовищем існування мовленнєвого акту є діалогічний дискурс. Під мовленнєвим актом слід розуміти мовленнєву дію адресанта, спрямовану на адресата з метою реалізувати свою інтенцію, інформувати чи впливати на адресата [27, с. 52].

Набір компонентів комунікативного акту є досить чітко визначеним: адресант, адресат, контакт, референти, код. Стосунки між ними традиційно представляють наступним чином: адресант-контакт-референт-код-адресат.

В аналізі послідовностей мовних актів розмежовуються такі поняття, як: мовленнєвий хід, який пов'язаний зазвичай зі зміною комунікативних ролей, мовленнєвий крок, який сприймається як один вислів або ряд висловлень в межах одного мовленнєвого ходу [27, с. 53].

Одним з найвідоміших напрямів аналітичної філософії стала теорія мовленнєвих актів, започаткована та розвинута в англосаксонському середовищі Джоном Л. Остіном та Джоном Р. Серлем. Їх уважають першими філософами, які досліджували "мову як таку".

Дж. Л. Остін розподілив мовленнєві акти в такий спосіб:

1) вердиктиви – це реалізація оцінного судження;

2) комісиви, основною ознакою яких є зобов’язувати мовця до певної лінії поведінки; це прийняття зобов’язання або повідомлення про наміри;

3) бехабітиви відображають реакцію на поведінку інших людей, виражають і описують почуття;

4) експозитиви – це роз’яснення основ, аргументів і повідомлень;

5) екзерситиви – це прийняття рішення чи пропаганда на користь або проти певного способу дії; йдеться про рішення, що певне явище повинно відповідати поставленим вимогам; це вияв впливу або здійснення влади [65, с. 95].

Дж. Остін, аналізуючи мовленнєві акти, зауважив, що одне і те саме висловлення містить кілька актів. Говорячи, людина не лише вимовляє слова, а й здійснює цілий комплекс дій. Ці дії Дж. Остін називає локутивним, іллокутивним та перлокутивним мовленнєвими актами [65, с. 114].

Центральним поняттям серед них є іллокутивний акт. Суть іллокутивного акту відбивається у мовленнєвому акті як його іллокутивна сила або іллокутивна функція [9].

Іллокутивний акт − утілення у висловленні, породжуваному в процесі мовленнєвого акту, певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, що надає висловленню спрямованості. За Дж. Остіном, іллокуція − це те, заради чого створюється мовленнєвий акт, тому мовленнєвий акт часто ототожнюється з його іллокутивною складовою [2, с. 326].

Локуціон – це аспект мовленнєвого акту, в якому щось озвучується. Тут йдеться про сам звук. Байдуже, в якому контексті, по відношенню до чого, з якими очікуваннями було це сказано.

Коли мовець каже: *Oh, wie freuten sich alle!* [79 , S. 11] – то насамперед видає якийсь звук.

Локутивний акт поділяється на фонетичний, фатичний та ретичний акти. Фонетичний акт продукує голосовий матеріал. Слово "фонетичний" походить від грецького "φωνή" – "голос", "звук". Цей акт містить лише сам звук.

Фатичний акт продукує матеріал, пов'язаний з окремою мовою. Слово "фатичний" походить від грецького "φάναι" й означає "мовно артикульований". Кожен мовний акт пов'язаний з якоюсь конкретною мовою (українською, англійською тощо).

Ретичний акт щось висловлює. Слово "ретичний" (як і риторика) походить від грецького "εἴρειν" – "висловлюючи". Якщо фонетичний акт видає звук, фатичний пов'язує його з мовою, то ретичний висловлює, тобто творить слово. На думку Дж. Остіна, саме на рівні ретичного акту звук має значення "reference" та "sense" (або "Sinn" та "Bedeutung") [65, с. 120].

Іллокуціон – це інформативний аспект мовленнєвого акту. Кожен мовленнєвий акт містить певну інформацію. Кажучи : *Hier ist sehr kalt!* [83, S. 69], ми передаємо інформацію про те, що в місці, де було вимовлено це речення, холодно. Вигукуючи *oh!* ми передаємо інформацію про те, що нам боляче або ми налякані. Передавати інформацію (іллокуціон) – не те саме, що видавати звук (локуціон). Коли хтось, наприклад, грюкає дверима, то теж видає якийсь звук, але той звук не несе в собі жодної інформації, якщо він здійснений без наміру цією дією що-небудь виразити [62, с. 94].

Вигуки можуть утворювати прагмасемантичні ряди, а також антонімічні пари. Їм властивий і іллокутивний синкретизм, тобто здатність виражати одночасно кілька прагматичних значень. Іллокутивний синкретизм Л. М. Медведєва розуміє як здатність одночасної реалізації ієрархічно впорядкованих прагматичних сем. Для іллокутивної сили експресивів характерне співіснування з іншими іллокуціями [47, с. 172].

Der Pate steckte dem Täufling etwas ins Wickelband, sagte dann adieu! und ging [86, S. 187].

Іллокутивною метою вигука *adieu!* є завершення розмови.

Nach einigen Stunden, da keiner von uns schlief, sondern beide nur fröstelten, sagte ich: Also los, gehen wir hinauf! [77, S. 51]

Іллокутивою метою вигука *los!* є пришвидшена дія або команда рухатися вперед.

Перлокуціон – це аспект мовленнєвого акту, пов'язаний з очікуваннями певної реакції на передану інформацію. Коли адресант каже: *Hier ist sehr kalt!*, – то очікує, наприклад, що адресат зачинить вікно. Вигукуючи *oh!* можна сподіватися, що хтось прийде на допомогу. Якщо немає жодних очікувань, то й немає мовленнєвого акту [62, с. 94].

Послідовником теорії мовних актів був Джон Серль. До його досягнень належить введення і розробка вчення про пропозиційний акт.

Пропозиційний акт – це акт, який об'єднує в собі два інших: референцію та предикацію. Референція – це мовленнєвий акт, за допомогою якого щось окреслюється певним терміном. Предикація – це мовленнєвий акт, за допомогою якого окреслюються властивості чогось. Речення "Стіл є дерев'яний" є пропозиційним актом. Та частина речення, в якій річ назвали словом "стіл", є референцією. Слово "дерев'яний", тобто властивість стола, є предикацією. Об'єкт референції (річ, про яку йдеться) називається референтом. Референт не мусить бути матеріальною річчю. Це можуть бути вчинки, події, вигадані речі тощо [67, с. 33].

Іллокутивні акти різняться між собою не тільки своєю метою, але і низкою інших ознак. Серед яких основними є інтенціональність, цілеспрямованість і конвенціональність [49, с. 170].

Мовленнєвий акт, який розглядається як інтенціональна, цілеспрямована, конвенціональна мовленнєва дія мовця, виявляється складовою комунікативного акту поряд з комунікативною дією слухача і комунікативною ситуацією [3, с. 32].

У своїй статті "Класифікація іллокутивних актів" Дж. Серль визначив найважливіші лінгвістично значущі параметри, за якими розрізняються іллокутивні акти, а значить і мовленнєві акти : мета мовця; спрямованість акту (твердження спрямоване від слів до реальності, а обіцянки та вимоги − від

реальності до слів); вираження психологічного стану (віра, переконання, бажання, потреба, задоволення й ін.); сила, енергійність іллокутивної мети (просити й наказувати) тощо [49, с. 174].

На думку Дж. Серля, "здійснюючи іллокутивний акт, мовець має намір одержати певний результат, примусивши слухача розпізнати свій намір, і далі, якщо він вживає слова в буквальному значенні, він хоче, щоб це упізнання було здійснене завдяки тому факту, що правила вживання виголошених ним виразів пов’язують їх з одержанням конкретного результату" [9].

Дж. Серль виокремлює п'ять типів МА:

1) асертиви (репрезентативи), які повідомляють про стан речей і передбачають оцінку. Метою репрезентативів є зафіксувати відповідальність співбесідника за повідомлене ним, за істинність вираженого судження. Усі елементи класу репрезентативів можна оцінювати за шкалою істинне – хибне. Спрямованість пристосування висловлення до світу – "слова – реальність". У наступному прикладі ілюструється оцінка сказаного та переконання співрозмовника.

Ach was, Norbert, sagte sie mit einem raschen Lächeln. Mach dir doch deswegen keine Gedanken. Ich bin schließlich kein Kind mehr, ich weiß, wann eine Episode zu Ende ist [75, S. 286].

2) директиви – спонукають адресатів до певних дій. Іллокутивна спрямованість цього класу – спроба адресанта переконати адресата виконати певну дію. Спрямованість пристосування – "реальність – слова"; умова щирості – бажання (побажання або потреба) допомогти, наприклад, заклик друга чи подруги діяти правильно, тим самим спонукати його до певних дій:

Ach Lena, Sie sollten nicht immer alles am Geldwert messen! [73, S. 186]

3) комісиви повідомляють про обов’язки, взяті на себе співрозмовником. Це ті іллокутивні акти, метою яких є зобов’язати адресанта здійснити певну дію або дотримуватися певної лінії поведінки.

Спрямованість пристосування – "реальність – слова". Умова щирості – намір, інтенція:

Wirklich nicht? Na ja, unsere Ehe ist auch nicht mit Rücksicht auf dich kinderlos geblieben [75, S. 127]. Тут є очевидним певний намір співрозмовника скласти плани на майбутнє.

4) експресиви (виражають певну психічну позицію щодо певних подій). Іллокутивна мета експресивів полягає у вираженні психологічного стану. Експресиви не мають спрямованості пристосування;

Oh! Bettina war überrascht. Sie streckte die Hand nach dem Brief aus [75, S. 163].

Подив та здивування співрозмовника виражені вигуком *oh!* у наведеному вище контексті.

O nein! sagte Bettina erschrocken. Tu das nicht! [75, S. 167]. Іллокутивною метою вигуку *o nein!* є відмова та заперечення.

Wer war dieser Mann? Hm? Wie? Oh – John wedelte wegwerfend mit der Hand. Ach, niemand. Ein Mann eben [90, S. 84]. У прикладі представлено вигуки, які належать до одного класу – первинних, але мають різну іллокутивну мету, наприклад вигук *hm!* виражає міркування героя, яке перетворюється спочатку у подив, виражений за допомогою вигука *oh!*, але завершується прохолодним *ach!*, що сигналізує про байдужість.

5) декларації (визначають нове розгортання подій). Вони "пристосовують" мову до реальності. Однак для цього їм не потрібно описувати наявний стан речей (як репрезентативам), а також стимулювати до того, щоб хтось у майбутньому створив бажаний стан речей (як директивам і комісивам) [60, с. 187].

Da freut sich der Räuber und denkt: Holla, nun komm ich endlich auf die Spur [86, S. 284].

У контексті розгортаються нові події, мисливець переповнений почуттям радості, вийшов на правильний слід.

У межах п'яти основних іллокутивних класів мовні акти розрізняються низкою додаткових параметрів:

– співвідношення мовного акту з попереднім текстом;

– співвідношення соціальних статусів комунікантів (наприклад, наказ і вимога суть директиви, але при наказі статус того, хто говорить повинен бути вище, ніж статус того, хто слухає, а при вимозі це не обов'язково);

– спосіб зв'язку мовленнєвого акту з інтересами того, хто говорить і того, хто слухає;

– ступінь інтенсивності представлення іллокутивної мети (так, прохання і благання є директивами, відрізняються один від одного перш за все цим параметром)

Г. Г. Почепцов, спираючись на ідеї Дж. Остіна та Дж. Серля, вибудовує свою класифікацію мовленнєвих актів у межах лінгвістичної теорії речення, розрізнюючи в реченні тісно пов’язані структурний (конструктивний), семантичний і прагматичний аспекти [22, с.161].

Мета речення досягається перлокутивним ефектом висловлення (вплив на стан співбесідника). За характером прагматичного компонента виділяють:

1) констатив (ствердження);

2) промісив (обіцянка);

3) менасив (погроза);

4) перформатив (привітання, подяка, вибачення, гарантія, призначення);

5) директив: ін’юнктив (наказ), реквестив (прохання);

6) квеситив (питання) [45, с. 53].

Услід за Дж. Р. Серлем, учені класифікують мовленнєві акти так:

– інформативні мовленнєві акти;

– повідомлення (репрезентативні);

– акти спонукання (директиви, прескрипції);

– акти прийняття зобов'язань (комісиви);

– акти, які виражають емоційний стан (експресиви) [49, с. 180].

К. Бах класифікує іллокутивні акти на основі чотирьох класів дієслів: ствердження, прохання, обіцянка та вибачення:

1) констативи (ствердження, підтвердження, пояснення, відповідь, визначення, позіхання, класифікація, погодження, підкріплення, передбачення, заперечення, незгода, викриття, заперечування, ідентифікація, інформування, наполягання, репортаж, заява):

Hermann drückte auf den Auslöser: "Oh verdammt, der Blitz kommt nicht!" [73, S. 276]

Oh, das weiß ich nicht genau. Lass mich nachdenken. Es wurde aufgenommen, bevor Robert – das ist dein Großvater – geboren war, und sie war, glaub ich, zwanzig, als sie ihn bekam…[90, S. 20], розмова починається дещо невпевнено, але подумавши співрозмовник пояснює історію родини, відбувається інформування.

2) директиви (порада, зауваження, запитування, благання, звільнення, відмовка, заборона, інструктування, розпорядження, прохання, вимога, погроза, пропозиція, заклик, попередження):

Na warte, das wirst du noch bereuen! [72, S. 40]

В даному контексті вживається вигук *na warte!* який виражає негативну емоцію, а саме погрозу, яку надсилає співрозмовник в стані гніву та образи.

Hach, so was müsste mir mal passieren, ein Mann wie Fabian, so heldenhaft, romantisch, einfühlsam und zärtlich. Aber mein Hermann…[73, S. 152]. Вигук *hach!* передає захоплення героїні людиною, в даному випадку чоловіком, який відповідає її ідеалу.

3) комісиви (погодження, парі, гарантування, запрошення, обіцянка, клятва, пропозиція послуг):

He, wir haben uns auf die Wahrheit geeinigt, nichts als die Wahrheit, okay? [73, S. 55]. Контекст передає пропозицію послуг, а саме, говорити лише правду, з метою побудувати хороші стосунки.

Na ja, meinte Nele, warum nicht? Drei können mehr ausrichten als einer, oder? [72, S. 71], поданий вигук ілюструє погодження.

4) зізнання (вибачення, співчуття, привітання, вітання, подяка, згода) [37, с. 5]:

Tut mir Leid, Mann. Ich erinnere mich nicht. Ich meine, dämliche Partys – oh, Verzeihung… [73, S. 80].

Ach, Großmutter…, sagte ich seufzend und rieb mir die Augen. Ich habe solche Kopfschmerzen [90, S. 38], дівчина переживає сум, викликаний головним болем та ділиться цим з бабусею. Вживаючи вигук *ach!,* вона прагне співчуття.

Конвенціональні (використовуються з ритуальною метою) іллокутивні акти відокремлені К. Бахом від основної класифікації іллокутивних актів і поділені на дві групи: 1) афективи (прокльон, пропозиція ціни, осуд, посвята в рицарі, звинувачення, роздратування, призначення, вибачення, оголошення вироку тощо); 2) вердиктиви (виправдання, оцінювання, посвідчення, осуд, розподіл за видами, акти управління та ін.) [37, с. 6].

Дослідивши тексти сучасної художньої літератури, ми дійшли висновку, що найбільш виразними за іллокутивною силою та частотними у вживанні є вигуки-репрезентативи, вигуки-директиви, вигуки-комісиви, вигуки-експресиви.

Дж. Остін, Дж. Серль та інші вчені намагалися класифікувати усі мовні акти, так як класифікує біологія чи хімія предмети своїх досліджень. Тобто в теорії застосовувався емпіричний метод. Як виявилося, в мові застосувати метод точної класифікації неможливо. Не вдалося зарахувати усі мовленнєві акти до відповідних груп та чітко відмежувати їх від інших. Вони належать одночасно до різних груп і залежать від багатьох зовнішніх чинників.

Висновки до розділу

1. Мовленнєва діяльність – це двосторонній процес: породження мовлення та його сприйняття.

2. Джерелом мовленнєвої діяльності в усіх її виявах є комунікативно-пізнавальна потреба і, відповідно, комунікативно-пізнавальний мотив.

3. Предметом мовленнєвої діяльності є думка, засобом – мова, способом – мовлення, продуктом – висловлювання (текст), а результатом – розуміння або нерозуміння думок автора.

4. У сучасному німецькому художньому мовленні часто вживаються вигуки.

5. До найголовніших функцій вигуків відносяться: оцінна, підсилювальна, спонукальна та сигнальна.

6. Вигуки допомагають людині не лише передати інформацію, а й по-різному реагувати на навколишню дійсність.

7. Комплекс дій за допомогою яких людина здійснює мовлення називається мовленнєвим актом.

8. Центральне поняття в процесі мовленнєвого акту, що надає висловленню спрямованості називають іллокутивним актом.

9. Вигукам властиво виражати одночасно кілька прагматичних значень. Цю здатність називають іллокутивним синкретизмом.

10. До основних ознак іллокутивних актів належать інтенціональність, цілеспрямованість і конвенціональність.

11. Іллокутивні акти різняться за такими параметрами: мета мовця; спрямованість акту; вираження психологічного стану; сила та енергійність.

12. Взявши за основу класифікації мовленнєвих актів Г. Г. Почепцова та Дж. Серля при дослідженні творів, ми з’ясували, що найбільш виразними за іллокутивною силою є вигуки-репрезентативи, вигуки-директиви, вигуки-комісиви, вигуки-експресиви.